ЛЬВІВСЬКИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра міжнародних економічних відносин

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄС В РАМКАХ ПРИКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Виконала: здобувачка вищої освіти
ступеня бакалавра ОПП «Міжнародні економічні відносини»
спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини»

_____ _Федевич Тетяна Романівна_
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)

_____ Науковий керівник д. е. н., проф. Яремко Лариса Адольфівна
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)

Львів – 2026

ЛЬВІВСЬКИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Інститут, факультет **міжнародних економічних відносин та інформаційних технологій**
Кафедра **міжнародних економічних відносин**
Рівень вищої освіти **перший**
Ступінь вищої освіти **бакалавр**
Спеціальність **292 "Міжнародні економічні відносини"**
Освітньо-професійна програма **"Міжнародні економічні відносини"**

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри міжнародних
економічних відносин
_____проф. В. О. Шевчук
"____" _____2025 року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ
Федевич Тетяна Романівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи **Зовнішньоекономічна діяльність України з країнами ЄС в рамках прикордонного співробітництва**
керівник роботи д.е.н., проф. кафедри міжнародних економічних відносин Л.А. Яремко
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)
затверджені наказом закладу вищої освіти від "28" жовтня 2025 року № 1043/03
2. Термін подання студентом роботи:_до 20 травня 2026 року
3. Вихідні дані до роботи: Статистичні бази даних Євростату, аналітичні матеріали Єврокомісії та ЄЦБ, Статистичні бази Головного управління статистики України, Головного управління статистики Львівської, Івано-Франківської, Чернівецької, Волинської та Закарпатської областей, аналітичні матеріали НІСД, обласних військових адміністрацій, наукові публікації вітчизняних та зарубіжних економістів.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) Дослідити сутність, принципи та форми транскордонного співробітництва; описати нормативно-правове регулювання транскордонного співробітництва в Україні; виокремити засадничі проблеми прикордонного співробітництва України з країнами ЄС; розглянути стан та динаміку зовнішньої торгівлі України з прикордонними країнами ЄС; проаналізувати основні напрями та інструменти транскордонного співробітництва (єврорегіони, програми співпраці); оцінити ефективність зовнішньої торгівлі як чинника економічного зростання; виокремити проблеми та бар'єри розвитку транскордонного співробітництва України з країнами ЄС; оцінити ефективність прикордонного співробітництва для розвитку регіональної економіки України; сформувати шляхи удосконалення державної політики у сфері зовнішньоекономічної діяльності та транскордонного співробітництва.
5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) Структура нормативно-правового регулювання транскордонного співробітництва в Україні; структура зовнішньої торгівлі з прикордонними країнами ЄС за досліджуваний період; таблиця результатів панельної регресійної моделі з фіксованими ефектами.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	**Прізвище, ініціали та посада консультанта**	**Підпис, дата**	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання___3 жовтня 2025 р._____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Відмітка про виконання
1	Вибір теми кваліфікаційної роботи	вересень 2025 р.	
2	Складання з керівником календарного плану роботи	жовтень 2025 р.	
3	Затвердження плану кваліфікаційної роботи	до 26 жовтня 2025 р.	
4	Опрацювання теоретичних джерел з теми кваліфікаційної роботи, складання бібліографії	9–27 жовтня 2025 р.	
5	Написання І розділу	30 жовтня – 24 листопада 2025 р.	
6	Подання керівнику І розділу на перевірку	до 27 листопада 2025 р.	
7	Доопрацювання І розділу з врахуванням зауважень керівника	до 22 грудня 2025 р.	
8	Збирання первинної інформації	до 19 січня 2026 р.	
9	Написання ІІ розділу	22 січня – 16 лютого 2026 р.	
10	Подання керівнику ІІ розділу на перевірку	до 19 лютого 2026 р.	
11	Доопрацювання ІІ розділу з врахуванням зауважень керівника	до 1 березня 2026 р.	
12	Написання ІІІ розділу	4 – 29 березня 2026 р.	
13	Подання керівнику ІІІ розділу на перевірку	до 1 квітня 2026 р.	
14	Доопрацювання ІІІ розділу з врахуванням зауважень керівника	до 19 квітня 2026 р.	
15	Написання вступу і висновків, складання списку використаних джерел	22 квітня – 10 травня 2026 р.	
16	Оформлення кваліфікаційної роботи	до 17 травня 2026 р.	
17	Подання кваліфікаційної роботи на рецензування керівнику	до 20 травня 2026 р.	
18	Подання роботи на кафедру	до 27 травня 2026 р.	
19	Зовнішнє рецензування роботи	до 01 червня 2026 р.	
20	Кафедральний захист роботи	до 10 червня 2026 р.	
21	Подання роботи в ЕК	до 15 червня 2026 р.	
22	Захист кваліфікаційної роботи в ЕК	17 червня 2026 р.	

Здобувачка освіти _____ **Федевич Т.Р.**
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ **Яремко Л.А.**
(підпис) (прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Федевич Тетяна Романівна «Зовнішньоекономічна діяльність України з країнами ЄС в рамках прикордонного співробітництва». – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття вищої освіти ступеня «бакалавр» за освітньо-професійною програмою «Міжнародні економічні відносини» зі спеціальності «Міжнародні економічні відносини». – Львівський торговельно-економічний університет. Львів. 2026.

У сучасних умовах європейської інтеграції та трансформації міжнародних економічних відносин особливого значення набуває розвиток зовнішньоекономічної діяльності України з країнами Європейського Союзу в межах прикордонного співробітництва. Саме прикордонні регіони виступають важливими центрами економічної взаємодії, формування спільних інвестиційних проєктів, розвитку торговельних зв'язків та інтеграції України до європейського економічного простору. Поглиблення співпраці з державами ЄС сприяє підвищенню конкурентоспроможності української економіки, розвитку регіонів та залученню міжнародної фінансової допомоги.

Після початку повномасштабної війни російської федерації проти України роль прикордонного співробітництва суттєво зросла. Країни Європейського Союзу стали ключовими партнерами України у сфері зовнішньої торгівлі, логістики, гуманітарної підтримки та післявоєнного відновлення. Водночас розвиток зовнішньоекономічних зв'язків супроводжується низкою викликів, серед яких недостатній рівень розвитку прикордонної інфраструктури, обмежені фінансові ресурси територіальних громад, складність імплементації європейських норм та нерівномірність соціально-економічного розвитку прикордонних територій. Подолання зазначених проблем є важливою передумовою для посилення економічної інтеграції України з Європейським Союзом та підвищення ефективності транскордонного співробітництва.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, країни ЄС, транскордонне співробітництво, прикордонні регіони, зовнішня торгівля, європейська інтеграція, міжнародне співробітництво, регіональний розвиток.

ANNOTATION

Fedevych Tetiana Romanivna "Foreign Economic Activity of Ukraine with EU Countries within the Framework of Cross-Border Cooperation". – Manuscript.

Qualification work for higher education of Bachelor's Degree in the educational and professional program "International Economic Relations" in the specialty "International Economic Relations". – Lviv University of Trade and Economics. Lviv. 2026.

In the current conditions of European integration and transformation of international economic relations, the development of Ukraine's foreign economic activity with the countries of the European Union within the framework of cross-border cooperation is of particular importance. Border regions act as important centers of economic interaction, development of joint investment projects, trade relations and Ukraine's integration into the European economic space. Strengthening cooperation with EU member states contributes to increasing the competitiveness of the Ukrainian economy, regional development and attracting international financial assistance.

Since the beginning of the full-scale war of the Russian Federation against Ukraine, the role of cross-border cooperation has significantly increased. The countries of the European Union have become Ukraine's key partners in foreign trade, logistics, humanitarian support and post-war recovery. At the same time, the development of foreign economic relations is accompanied by a number of challenges, including insufficient development of border infrastructure, limited financial resources of territorial communities, difficulties in implementing European standards and uneven socio-economic development of border regions. Overcoming these challenges is an important prerequisite for strengthening Ukraine's economic integration with the European Union and improving the effectiveness of cross-border cooperation.

Keywords: foreign economic activity, EU countries, cross-border cooperation, border regions, foreign trade, European integration, international cooperation, regional development.

ЗМІСТ

ВСТУП……3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРИКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА……6
1.1. Сутність, принципи та форми транскордонного співробітництва……6
1.2. Нормативно-правове регулювання транскордонного співробітництва в Україні……13
1.3. Засадничі проблеми прикордонного співробітництва України з країнами ЄС……19
Висновки до розділу……23
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄС ЯК ЧИННИКА ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ НА ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНОМУ ТА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНЯХ……25
2.1. Стан та динаміка зовнішньої торгівлі України з прикордонними країнами ЄС……25
2.2. Основні напрями та інструменти транскордонного співробітництва (єврорегіони, програми співпраці)……...31
2.3. Оцінка ефективності зовнішньої торгівлі як чинника економічного зростання……36
Висновки до розділу……45
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄС……46
3.1. Проблеми та бар'єри розвитку транскордонного співробітництва України з країнами ЄС……46
3.2. Оцінка ефективності прикордонного співробітництва для розвитку регіональної економіки України……...50
3.3. Шляхи удосконалення державної політики у сфері зовнішньоекономічної діяльності та транскордонного співробітництва……55
Висновки до розділу……...59
ВИСНОВКИ……..60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……63
ДОДАТКИ……68

ВСТУП

Актуальність дослідження. Зовнішньоекономічна діяльність України з країнами Європейського Союзу в межах прикордонного співробітництва є одним із напрямів економічної інтеграції, яким визначено характер сучасних трансформацій у національній економіці. Прикордонні території представлені специфічним простором, де зовнішньоекономічні процеси набувають найбільшої інтенсивності, оскільки саме тут безпосередньо стикаються інтереси суб'єктів господарювання різних країн, формуються сталі кооперацій зв'язки та відбувається швидка адаптація до змін регуляторного середовища ЄС. Особливої актуальності набув розвиток спільних економічних ініціатив у логістиці та інфраструктурі, які забезпечують ефективний рух товарів через кордон і підвищують рівень взаємної економічної залежності регіонів.

В умовах поглиблення євроінтеграційного курсу України прикордонне співробітництво поступово перетворилось з допоміжного інструменту зовнішньої торгівлі на самостійний механізм регіонального розвитку. Водночас його потенціал реалізується нерівномірно, що зумовлено відмінностями у рівні інституційної спроможності прикордонних регіонів, недостатньою узгодженістю правових та організаційних механізмів, а також обмеженою інтеграцією українських суб'єктів у спільні європейські проєкти. Саме тому дослідження зовнішньоекономічної діяльності в контексті прикордонного співробітництва лишається актуальним, оскільки дозволяє виявити проблемні аспекти та сформувати підходи до підвищення ефективності економічної взаємодії України з країнами ЄС на регіональному рівні.

Мета дослідження полягає в узагальненні теоретичних засад і практичних аспектів транскордонного співробітництва України з країнами Європейського Союзу, а також у визначенні напрямів підвищення

ефективності зовнішньоекономічної діяльності в межах прикордонної взаємодії та удосконалення державної політики у цій сфері.

Для досягнення мети, сформовано наступні **завдання:**

– дослідити сутність, принципи та форми транскордонного співробітництва;

– описати нормативно-правове регулювання транскордонного співробітництва в Україні;

– виокремити засадничі проблеми прикордонного співробітництва України з країнами ЄС;

– розглянути стан та динаміку зовнішньої торгівлі України з прикордонними країнами ЄС;

– проаналізувати основні напрями та інструменти транскордонного співробітництва (єврорегіони, програми співпраці);

– оцінити ефективність зовнішньої торгівлі як чинника економічного зростання;

– виокремити проблеми та бар'єри розвитку транскордонного співробітництва України з країнами ЄС;

– оцінити ефективність прикордонного співробітництва для розвитку регіональної економіки України;

– сформувати шляхи удосконалення державної політики у сфері зовнішньоекономічної діяльності та транскордонного співробітництва.

Об'єкт дослідження - процеси транскордонного співробітництва та зовнішньоекономічної взаємодії України з прикордонними країнами ЄС.

Предмет дослідження - організаційно-економічні та інституційні механізми розвитку транскордонного співробітництва України з країнами Європейського Союзу, а також їх вплив на стан і динаміку зовнішньоекономічної діяльності.

Методи дослідження. У роботі використано системний підхід для узагальнення теоретичних засад транскордонного співробітництва, порівняльний аналіз для оцінки зовнішньоекономічної діяльності України з

країнами ЄС, статистичний метод для дослідження динаміки зовнішньої торгівлі, а також структурно-логічний аналіз для виявлення проблем і формування напрямів удосконалення державної політики.

Для підвищення ефективності роботи з великими масивами текстової та числової інформації використовувалися AI-інструменти (зокрема, ChatGPT та Claude). Їх застосування обмежувалося технічними завданнями: реферуванням джерел, перевіркою логічної структури тексту та попередньою обробкою даних. Концептуальна частина дослідження, аналіз і висновки є результатом самостійної інтелектуальної роботи автора.

Обсяг і структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел з 32 найменувань, 16 таблиць, 7 рисунків, 1 додаток. Матеріали роботи викладено на 65 сторінках, у тому числі основний текст займає 61 сторінку.

Апробація результатів роботи. Отримані результати апробовано під час VI Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти “ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ” (м. Львів, 31 березня 2026 р.).

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРИКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

1.1. Сутність, принципи та форми транскордонного співробітництва

Транскордонне співробітництво виражене складним багаторівневим явищем сучасного міжнародного економічного простору, яке формується на перетині економічних, інституційних, соціальних та територіальних взаємодій між прикордонними регіонами суміжних держав. Його сутність не зводиться лише до розвитку зовнішньої торгівлі або окремих проєктів між сусідніми країнами, оскільки ним охоплено ширший спектр взаємозв'язків, що виникають унаслідок географічної близькості та необхідності узгодженого розвитку прикордонних територій. У науковому розумінні транскордонне співробітництво доцільно розглядати як системну взаємодію суб'єктів різних рівнів управління, які реалізують спільні ініціативи з метою підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу прикордонних регіонів та забезпечення їх конкурентоспроможності у ширшому європейському просторі [1].

У сучасній науковій думці транскордонне співробітництво не має єдиного узгодженого трактування, оскільки різні дослідники акцентують увагу на окремих його вимірах (економічному, інституційному, територіальному або соціальному). Водночас у працях провідних науковців (табл. 1.1) простежується спільна логіка - транскордонне співробітництво розглядається як форма організованої взаємодії прикордонних територій різних держав, що спрямована на узгоджений розвиток, підвищення ефективності використання ресурсів та посилення інтеграційних процесів. Різниця підходів полягає у тому, що одні автори розглядають його як інструмент регіональної політики, інші як складову міжнародної економічної інтеграції, а ще інші як мережеву модель взаємодії суб'єктів різного рівня управління.

Таблиця 1.1

Підходи науковців до трактування сутності поняття «транскордонне співробітництво»

№	Науковець	Підхід до сутності	Основний акцент
1	Янків М.М.	Інституційна форма регіональної взаємодії	Роль формальних структур (єврорегіонів)
2	Форкош М.О.	Просторова інтеграція регіонів	Зменшення бар'єрів між територіями
3	Трушкіна Н.	Інструмент регіонального розвитку	Соціально-економічна конвергенція
4	Устич С.	Політико-інституційний процес	Взаємодія держав через кордони
5	Боярський В.О.	Мережеве управління територіями	Горизонтальні зв'язки між акторами
6	Корнелюк О.	Економічна кооперація регіонів	Спільне використання ресурсів
7	Хомюк Н.Л.	Європейська інтеграційна практика	Вплив політики ЄС
8	Химинець В.В.	Поліцентрична модель співпраці	Багаторівневе управління
9	Прокопів М.	Територіальна взаємозалежність	Роль прикордонних ефектів
10	Заяць О.І.	Просторово-економічна взаємодія	Формування транскордонних систем

Джерело: сформовано автором на основі даних [2 -11]

Проведений аналіз наукових підходів дає підстави стверджувати, що попри різноманітність інтерпретацій, усі дослідники сходяться на тому, що транскордонне співробітництво формується як результат взаємодії прикордонних територій, які об'єднують свої ресурси для досягнення спільних цілей розвитку. Спільною рисою виражене визнання його просторової природи, оскільки ключовим чинником представлена саме географічна близькість, якою створюються умови для інтенсивної взаємодії та зниження трансакційних витрат між суб'єктами різних країн. У більшості підходів також простежується орієнтація на інституційне оформлення співпраці, щоб забезпечити її стабільність та довгостроковий характер.

Відмінності у трактуваннях пов'язані з різним рівнем узагальнення предмета дослідження. Частина науковців розглядає транскордонне співробітництво переважно через призму економічної ефективності та розвитку бізнес-середовища, тоді як інші акцентують увагу на політичних та управлінських аспектах (на ролі наднаціональних інституцій та механізмах

багаторівневого управління). Таке розмежування у поглядах пояснюється багато вимірністю явища, яке не варто зводити до однієї функції або сфери впливу.

У сучасних умовах транскордонне співробітництво поступово набуло ознак системного явища, яким інтегровано різні рівні управління - місцевий, регіональний та наднаціональний. Представлена деталізація за рівнями, дозволяє розглядати його як один із ключових механізмів реалізації європейської інтеграційної політики, особливо для країн, що перебувають у процесі наближення до стандартів Європейського Союзу. Тобто, різні наукові підходи, незважаючи на відмінності, формують цілісне уявлення про транскордонне співробітництво як складну багаторівневу систему просторово-економічної взаємодії.

Особливість транскордонного співробітництва полягає у тому, що воно функціонує одночасно в межах двох систем координат (національної економіки та наднаціональних інтеграційних процесів) [12, с. 30]. Саме тому транскордонне співробітництво виражене не лише інструментом економічної взаємодії, а й механізмом узгодження політик розвитку регіонів, що належать до різних держав. У цьому контексті потрібно розуміти, що прикордонні території не є периферією у класичному значенні, а навпаки формують зони інтенсивної взаємодії (де відбувається швидке поширення інновацій і економічних рішень).

Зміст транскордонного співробітництва визначається сукупністю інституційних механізмів, через які реалізується взаємодія між регіонами. До них належать:

- міжрегіональні угоди;
- спільні програми розвитку;
- єврорегіони;
- транскордонні кластери;
- проєкти інфраструктурного характеру [13, с. 69].

Водночас важливу роль відіграють неформальні зв’язки між суб’єктами господарювання, органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями, які забезпечують гнучкість і адаптивність співпраці. У цьому аспекті транскордонне співробітництво набуло рис мережевої взаємодії, де ключове значення має не ієрархія, а координація інтересів та ресурсів.

З точки зору економічної теорії, транскордонне співробітництво розглядається як форма просторової інтеграції, що використовується для зменшення бар’єрів між національними економіками та з метою формування єдиного економічного простору на рівні прикордонних регіонів. Така співпраця забезпечує більш ефективний розподіл ресурсів, але ефективність такого співробітництва значною мірою залежить від рівня інституційної сумісності держав, узгодженості нормативно-правової бази та розвитку інфраструктурних зв’язків.

Сутність транскордонного співробітництва також проявляється у його соціальному вимірі, оскільки його використання формує спільний культурний та освітній простір, адже підвищується мобільність населення та більш активно розвиваються міжкультурні комунікації [14]. У прикордонних регіонах це особливо помітно, бо взаємодія населення різних країн формує нові моделі соціальної поведінки, що базуються на взаєморозумінні та практичній співпраці.

У процесі становлення транскордонного співробітництва як окремого напряму регіональної політики ключове значення набуло формування базових принципів (табл. 1.2), які визначили логіку взаємодії між прикордонними територіями різних держав. Їх поява не була випадковою, оскільки вона стала відповіддю на потребу узгодження інтересів суб’єктів із різними правовими системами, рівнями економічного розвитку та адміністративними моделями управління.

Таблиця 1.2

Принципи транскордонного співробітництва

Принцип	Зміст	Значення для розвитку
Добровільність	Участь суб'єктів базується на взаємній зацікавленості без примусу з боку державних структур	Забезпечує гнучкість і стійкість партнерських відносин
Рівноправність	Усі учасники мають рівні можливості у формуванні та реалізації спільних проєктів	Формує баланс інтересів між сторонами
Взаємна вигода	Співробітництво орієнтоване на досягнення економічного та соціального ефекту для всіх учасників	Підвищує мотивацію до довгострокової взаємодії
Субсидіарність	Рішення приймаються на найбільш наближеному до проблеми рівні управління	Підвищує ефективність управлінських процесів
Прозорість	Відкритість інформації щодо реалізації спільних проєктів	Зменшує ризики конфліктів і підвищує довіру
Узгодженість політик	Координація стратегій розвитку прикордонних регіонів	Забезпечує синергію економічного розвитку

Джерело: сформовано автором на основі даних [15]

У сукупності вище перелічені принципи, формують цілісну систему регуляції транскордонного співробітництва, у якій кожен елемент виконує специфічну функцію підтримання стабільності та ефективності взаємодії. Добровільність і рівноправність визначають базову логіку взаємин між учасниками, адже забезпечують відсутність домінування однієї сторони та створюють умови для партнерського формату співпраці. Водночас взаємна вигода виражена економічним стимулом, який підтримує зацікавленість у продовженні спільної діяльності.

Принципи субсидіарності, прозорості та узгодженості політик виконують функцію інституційного та управлінського регулювання, бо забезпечується ефективність прийняття рішень і мінімізуються конфліктні ситуації.

У процесі розвитку транскордонної взаємодії між Україною та державами Європейського Союзу поступово сформувався багаторівневий підхід до організації співпраці прикордонних територій [16]. Його становлення було зумовлене потребою узгодження економічних інтересів суміжних

регіонів і розширенням контактів між суб'єктами господарювання, органами публічної влади і громадськими структурами. У результаті транскордонне співробітництво набуло системного характеру, в межах якого сформувалися різні організаційні форми (табл. 1.3), що відрізняються за рівнем інституційного оформлення, масштабом охоплення та функціональним призначенням.

Таблиця 1.3

Форми транскордонного співробітництва

Форма	Характеристика	Приклади реалізації
Єврорегіони	Інституційні об'єднання прикордонних регіонів різних держав	Спільні програми розвитку інфраструктури, культури та економіки
Транскордонні кластери	Об'єднання підприємств та організацій для спільного виробництва	Промислові та аграрні кластери у прикордонних зонах
Спільні інфраструктурні проєкти	Реалізація об'єктів транспортної та енергетичної інфраструктури	Модернізація пунктів пропуску, логістичних центрів
Програми ЄС	Фінансово підтримувані ініціативи транскордонного розвитку	Interreg та інші європейські програми
Гуманітарна співпраця	Освітні, культурні та наукові обміни	Спільні університетські програми та культурні заходи
Бізнес-мережі	Неформальні об'єднання підприємств	Спільні торговельні платформи та партнерства

Джерело: сформовано автором на основі даних [17]

Подані форми транскордонного співробітництва демонструють різні рівні інституційної організації взаємодії прикордонних територій. Єврорегіони формують найбільш структурований рівень координації, оскільки передбачають узгодження стратегічних рішень і реалізацію спільних програм розвитку. Транскордонні кластери та бізнес-мережі мають іншу природу функціонування, оскільки базуються на економічній доцільності та горизонтальних зв'язках між учасниками, що й забезпечує їх гнучкість і здатність швидко адаптуватися до змін зовнішнього середовища.

Спільні інфраструктурні проєкти та програми Європейського Союзу створюють матеріальну та фінансову основу для реалізації транскордонних

ініціатив, адже вони посилюють розвиток транспортної доступності та формують умови для поглиблення економічної взаємодії між регіонами. Гуманітарна співпраця виражена доповненням економічного виміру, бо формуються соціальні та культурні зв'язки, які забезпечують стійкість міжрегіональних контактів.

Транскордонне співробітництво для України пов'язане з поглибленням економічних і організаційних зв'язків із державами Європейського Союзу через прикордонні території [18, с. 375]. У цих регіонах зосереджуються основні канали переміщення товарів, послуг і капіталу, а також реалізуються проєкти, спрямовані на розвиток транспортної інфраструктури та узгодження господарських процесів між суміжними сторонами. Саме тут формується простір безпосередньої взаємодії економічних систем, де практичні результати інтеграційних процесів проявляються найшвидше.

Результативність такої взаємодії визначається поєднанням економічних передумов і якості інституційного середовища. Важливим чинником виражені узгодження правил регулювання господарської діяльності, здатність органів управління забезпечувати координацію спільних проєктів, а також рівень адаптації національних процедур до вимог партнерів. Водночас різниця у темпах розвитку прикордонних територій формує неоднакові можливості участі у спільних ініціативах, що теж впливає на баланс інтересів сторін і динаміку співпраці.

Загалом варто зауважити, що транскордонне співробітництво становить систему взаємодії суміжних регіонів, у якій поєднуються економічні процеси, управлінські рішення та соціальні зв'язки, а його змістом охоплено не лише обмін ресурсами, а й формування стійких контактів між учасниками різних країн.

1.2. Нормативно-правове регулювання транскордонного співробітництва в Україні

Нормативно-правове регулювання транскордонного співробітництва в Україні (рис. 1.1) сформувалося як відповідь на поступову інтеграцію держави до європейського правового простору та необхідність упорядкування взаємодії прикордонних територій із суміжними країнами. Його витоки пов’язані з періодом набуття незалежності, коли Україна почала вибудовувати власну систему міжнародно-правових відносин, поступово адаптувавши внутрішнє законодавство до стандартів Ради Європи та Європейського Союзу. У цей період транскордонне співробітництво розглядалося переважно як інструмент розвитку регіонів, однак відсутність цілісної нормативної бази зумовлювала фрагментарність регулювання та обмеженість практичної реалізації міжрегіональних ініціатив.

Подальший етап розвитку правового регулювання пов’язаний із прийняттям спеціалізованих законодавчих актів, які заклали інституційні та організаційні засади транскордонної взаємодії. Ключове значення мало запровадження норм, що визначили статус учасників співробітництва, механізми укладання міжнародних угод на регіональному рівні та форми реалізації спільних проєктів. Водночас основним чинником стало приєднання України до європейських конвенційних механізмів, які визначили загальні принципи транскордонної співпраці, зокрема принцип субсидіарності, партнерства та взаємної вигоди - все це посприяло поступовому узгодженню національної правової системи з міжнародними стандартами у сфері регіонального розвитку.

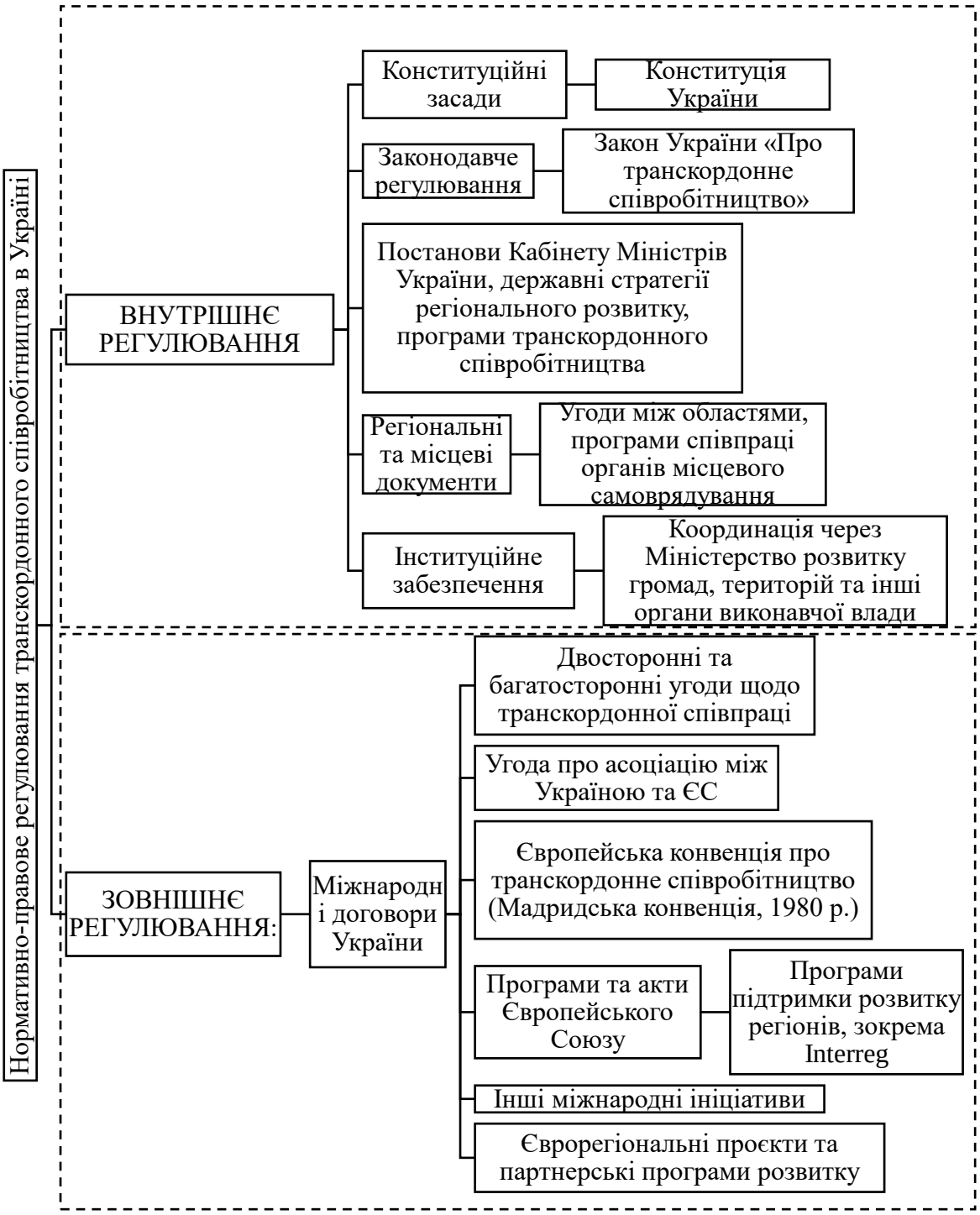

Рис. 1.1. Структура нормативно-правового регулювання транскордонного співробітництва в Україні

Джерело: власна розробка автора.

Станом на 2026 р. нормативно-правове регулювання транскордонного співробітництва в Україні сформоване як багаторівнева система, у якій

поєднуються норми конституційного права, спеціального законодавства, підзаконного регулювання та міжнародно-правових зобов'язань. Його особливість полягає в тому, що воно одночасно забезпечує внутрішню організацію взаємодії прикордонних регіонів і визначає межі такої діяльності відповідно до міжнародних стандартів. У результаті було сформовано правовий механізм, який не лише регламентував окремі форми співпраці, а й визначив стратегічні засади розвитку прикордонних територій у контексті європейської інтеграції України.

Внутрішній рівень нормативного регулювання базується насамперед на Конституції України [19], якою закріплено фундаментальні положення щодо зовнішньої політики держави та участі України в міжнародному співробітництві. Конституцією визначено, що міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою України, є частиною національного законодавства, що створило правову основу для імплементації міжнародних норм у сфері транскордонної взаємодії. Водночас ключовим спеціальним актом представлено Закон України «Про транскордонне співробітництво» від 24 червня 2004 року [1]. Він має системоутворювальне значення, оскільки визначив понятійний апарат, суб'єктів, форми та принципи транскордонного співробітництва, а також встановив порядок укладення угод між органами місцевого самоврядування та виконавчої влади України і відповідними структурами іноземних держав. Законом також передбаченл можливість створення єврорегіонів, транскордонних об'єднань та інших організаційних форм співпраці, що дозволила інституціоналізувати взаємодію на прикордонних територіях.

Важливе місце у внутрішньому регулюванні займає Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [20], яким закріплено право органів місцевого самоврядування здійснювати міжнародне співробітництво в межах своїх повноважень. Саме цим законом забезпечено правову основу для практичної участі територіальних громад у транскордонних проєктах. Додатково значення мають Закон України «Про засади внутрішньої і

зовнішньої політики» [21], яким визначено стратегічні напрями міжнародної інтеграції держави, та Закон України «Про засади державної регіональної політики» [22], що регламентував політику розвитку територій, в тому числі прикордонні регіони як особливі об’єкти державної регіональної політики. У сукупності ці акти сформували нормативний каркас, який визначив правову допустимість і організаційні межі транскордонної взаємодії.

Підзаконний рівень регулювання конкретизував положення законів і забезпечив їх практичну реалізацію. Значну роль відіграють постанови Кабінету Міністрів України, якими затверджено державні стратегії регіонального розвитку, а також плани заходів щодо їх виконання. Державною стратегією регіонального розвитку України визначено пріоритети розвитку прикордонних територій, в тому числі посилення транскордонної співпраці як інструменту економічного зростання та інституційної інтеграції. Окремо функціонують нормативні акти, що регулюють порядок фінансування проєктів міжнародної технічної допомоги та транскордонних програм. Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України координує реалізацію державної політики у сфері регіонального розвитку та транскордонного співробітництва і в такий спосіб забезпечено методичний супровід і взаємодію між центральними та місцевими органами влади.

На регіональному та місцевому рівні нормативне регулювання набуло конкретизованого характеру. Тут ключову роль відіграють угоди про співробітництво між обласними радами України та відповідними органами влади суміжних держав. Зазначеними угодами визначено напрями взаємодії, механізми реалізації спільних проєктів, а також форми координації у сферах інфраструктури, економіки, екології та соціального розвитку. Органи місцевого самоврядування затверджують програми транскордонного співробітництва, які мають прикладний характер і спрямовані на реалізацію конкретних проєктів розвитку територій - це свідчить про поступову децентралізацію управлінських функцій у сфері міжнародної регіональної взаємодії.

Зовнішній рівень нормативно-правового регулювання базується на міжнародних договорах України та актах міжнародних організацій. Основоположне значення має Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво територіальних громад і влад (Мадридська конвенція 1980 року) [23], якою закріплено базові принципи транскордонної взаємодії, включаючи добровільність, рівноправність сторін, взаємну вигоду та повагу до національного законодавства держав-учасниць. Додатково до неї застосовуються додаткові протоколи, якими деталізовано організаційні форми співпраці та механізми створення транскордонних структур.

Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [24] визначено стратегічний напрям євроінтеграції України та передбачено гармонізацію національного законодавства з правом ЄС. У сфері регіональної політики ця угода формує основу для впровадження європейських підходів до розвитку територій, зокрема принципів багаторівневого врядування та партнерства. Практичне значення мають також програми Європейського Союзу (Interreg) [25] якими забезпечено фінансову підтримку транскордонних проєктів, спрямованих на розвиток інфраструктури, екології, інновацій та соціальної сфери в прикордонних регіонах.

Двосторонні міжнародні договори України з сусідніми державами регулюють конкретні напрями співробітництва у межах спільних кордонів. Такі договори укладаються з Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією та іншими країнами і визначають механізми функціонування єврорегіонів, порядок реалізації спільних проєктів та координацію дій у прикордонних зонах. Вони мають прикладний характер і забезпечують практичну реалізацію загальних положень міжнародного права у сфері транскордонного співробітництва.

Тож варто розуміти, що нормативно-правове регулювання транскордонного співробітництва в Україні сформувалося як результат поступового поєднання національних правових традицій із вимогами європейського правового простору. У процесі становлення даної системи

право поступово перейшло від загальних декларативних положень до більш структурованого механізму, яким охоплює як внутрішньодержавні нормативні акти, так і міжнародні договори. Водночас ця система не вважається завершеною, оскільки перебуває у стані постійної адаптації до змін у соціально-економічному та інтеграційному середовищі: (табл. 1.4)

Таблиця 1.4

Переваги та недоліки нормативно-правового регулювання транскордонного співробітництва в Україні

Аспект оцінювання	Переваги	Недоліки
1	2	3
Нормативна база	Наявність спеціального Закону України «Про транскордонне співробітництво», який формує базові правові засади та визначає інституційні форми взаємодії	Часткова фрагментарність правового регулювання через розпорошення норм у різних законах та підзаконних актах
Конституційне регулювання	Конституційне закріплення можливості міжнародного співробітництва створює стабільну правову основу	Відсутність прямої деталізації механізмів транскордонної взаємодії на конституційному рівні
Європейська інтеграція	Гармонізація із Мадридською конвенцією та Угодою про асоціацію з ЄС сприяє наближенню до європейських стандартів	Нерівномірність імплементації європейських норм у національне законодавство
Інституційна система	Наявність координуючого органу виконавчої влади забезпечує централізовану координацію політики	Перетин повноважень між центральними та місцевими органами влади ускладнює управлінську ефективність
Регіональний рівень	Розширення повноважень органів місцевого самоврядування сприяє розвитку ініціатив «знизу»	Обмежені фінансові ресурси місцевих громад для реалізації транскордонних проєктів
Міжнародне співробітництво	Активна участь у єврорегіонах та програмах ЄС (зокрема Interreg) забезпечує доступ до фінансування	Залежність від зовнішнього фінансування та програмної підтримки партнерів
Стратегічне планування	Наявність державних стратегій регіонального розвитку забезпечує довгострокове планування	Недостатня узгодженість стратегічних документів із практичними механізмами реалізації
Правозастосування	Сформована практика укладання міжрегіональних угод	Відсутність єдиних уніфікованих стандартів реалізації таких угод

Джерело: власна розробка автора

Нормативно-правове регулювання транскордонного співробітництва в Україні загалом продемонструвало поступовий перехід від формального закріплення принципів до формування більш функціональної системи управління міжрегіональною взаємодією. Його сильні сторони пов’язані насамперед із наявністю базового спеціального законодавства та інтеграцією у європейський правовий простір, що створює передумови для участі України у міжнародних програмах розвитку та забезпечує інституційне визнання транскордонних ініціатив. Водночас ефективність цієї системи стримується наявністю структурних диспропорцій між нормативним регулюванням і практичними механізмами його реалізації, що проявляється у неоднорідності застосування правових норм на регіональному рівні.

1.3. Засадничі проблеми прикордонного співробітництва України з країнами ЄС

Після початку повномасштабної війни Російської Федерації проти України у 2022 році система транскордонного співробітництва на західному напрямку набула принципово іншого змісту, оскільки змінилася сама логіка функціонування прикордонних територій. Якщо до цього періоду співпраця з державами Європейського Союзу розвивалася переважно як інструмент регіональної інтеграції (економічного обміну та інституційного зближення), то в умовах воєнної реальності вона була переорієнтована на режим кризового управління (гуманітарної взаємодії та забезпечення базової стійкості прикордонних регіонів). Сам факт воєнних дій на території держави об’єктивно змінив функціональне навантаження транскордонних механізмів, оскільки пріоритети перемістилися від розвитку до стабілізації та підтримки життєздатності територій, що безпосередньо вплинуло на характер взаємодії з країнами ЄС: (рис. 1.2)

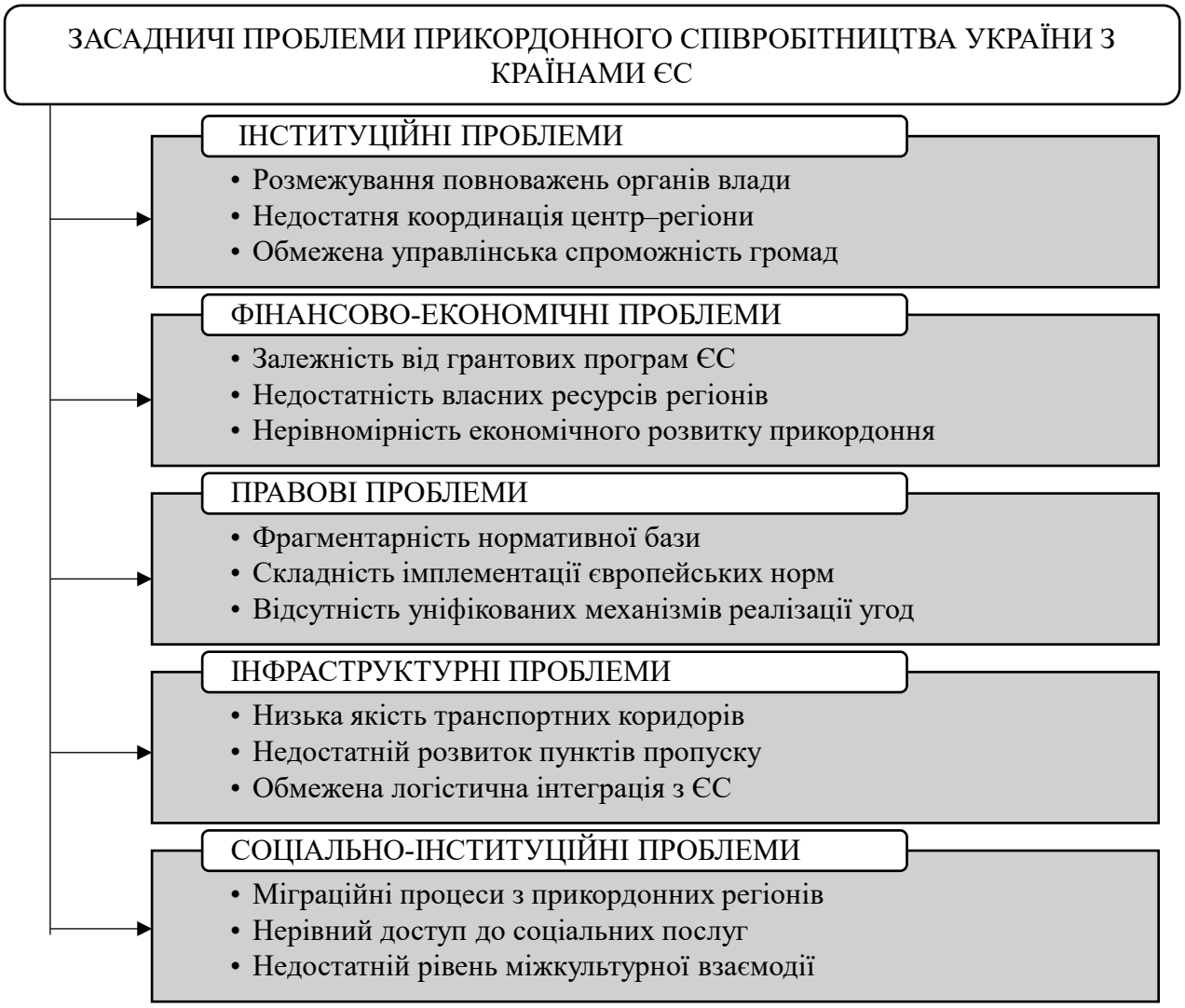

Рис. 1.2. Засадничі проблеми прикордонного співробітництва України з країнами ЄС

Джерело: складено автором на підставі Статистичних збірників України

Як вже й зазначалось після початку повномасштабної збройної агресії проти України у 2022 році прикордонні території держави опинилися в умовах різкої трансформації свого функціонального призначення. Якщо раніше транскордонне співробітництво з країнами Європейського Союзу розглядалося як інструмент розвитку регіональної інтеграції та економічного зростання, то в нових умовах воно набуло характеру переважно стабілізаційного механізму, орієнтованого на підтримку життєздатності територій – все це призвело до зміни логіки управління прикордонними

регіонами, оскільки значна частина ресурсів держави була переорієнтована на оборонні та безпекові потреби, що об’єктивно вплинуло на здатність реалізовувати довгострокові транскордонні проєкти.

Інституційні труднощі у сфері транскордонного співробітництва значною мірою пов’язані з особливостями організації публічної влади в Україні та процесами децентралізації, які тривають [26]. На практиці спостерігається складність узгодження повноважень між центральними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, що ускладнює оперативне прийняття рішень у межах спільних проєктів з країнами ЄС. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» формально надав громадам право на міжнародне співробітництво, однак фактична реалізація цих повноважень часто обмежувалась адміністративними процедурами погодження та недостатньою координацією між рівнями управління. Через це було знижено ефективність участі українських регіонів у транскордонних ініціативах.

Окремим аспектом інституційної проблематики стала недостатня управлінська спроможність окремих територіальних громад, особливо у прикордонних областях, яка проявлялась у браку кваліфікованих фахівців з проєктного менеджменту, обмежених можливостях стратегічного планування та складнощах у підготовці проєктів відповідно до вимог європейських програм, таких як Interreg. У результаті навіть за наявності міжнародного фінансування частина потенційних ініціатив залишилась не реалізованою, або реалізувалась із затримками, що лиш знизило загальний рівень ефективності транскордонної взаємодії.

Фінансово-економічні обмеження формувались насамперед через структурну залежність прикордонних регіонів України від зовнішніх джерел фінансування. Значна частина транскордонних проєктів реалізується за рахунок грантових програм Європейського Союзу, що теж створило ситуацію, за якої сталість розвитку залежить від зовнішньої донорської підтримки. Водночас власні фінансові ресурси територіальних громад залишились

обмеженими - це пояснюється загальним рівнем економічного розвитку регіонів і впливом воєнних дій на господарську діяльність.

Додатковим фактором стала нерівномірність економічного розвитку прикордонних територій, що ускладнює формування рівноправного партнерства з регіонами держав Європейського Союзу [27, с. 102]. У багатьох випадках українські області виступають як менш ресурсно забезпечені учасники співпраці, що впливало на їхню переговорну позицію та можливості реалізації спільних інфраструктурних і соціально-економічних проєктів. Цим фактом також було зумовлено асиметричний характер взаємодії, який наразі потребує додаткових компенсаторних механізмів з боку європейських програм підтримки.

Правові проблеми транскордонного співробітництва пов’язані з неоднорідністю нормативної бази та складністю імплементації європейських правових стандартів у національну систему. Хоча в Україні діє Закон «Про транскордонне співробітництво», а також низка підзаконних актів і стратегій регіонального розвитку, правове поле залишається фрагментарним через наявність різнорівневих регулюючих документів. Така особливість ускладнює уніфікацію процедур укладання та реалізації міжнародних угод між територіальними громадами України та країн ЄС.

Інфраструктурний вимір проблеми проявляється у недостатньому розвитку транспортної та логістичної системи прикордонних регіонів. Значна частина автомобільних доріг і пунктів пропуску не відповідає зростаючим обсягам пасажирського та вантажного руху між Україною та державами Європейського Союзу. Внаслідок цього виникли додаткові часові та економічні витрати, які знизили ефективність транскордонної взаємодії та обмежили інтеграцію в європейські транспортні коридори.

Соціально-інституційні проблеми мають виражений демографічний і культурний характер. Масштабні міграційні процеси, спричинені воєнними діями, призвели до зміни структури населення прикордонних регіонів, що вплинуло на ринок праці та соціальну інфраструктуру [28, с. 268]. Водночас

нерівний доступ до медичних, освітніх та адміністративних послуг між різними територіями посилив внутрішню диспропорційність розвитку. Недостатній рівень міжкультурної взаємодії з прикордонними регіонами країн ЄС також обмежив потенціал формування сталих соціальних зв'язків.

Узагальнюючи, потрібно зазначити, що сукупність зазначених чинників сформувала складну багаторівневу систему обмежень, яка вплинула на ефективність транскордонного співробітництва України з країнами Європейського Союзу. Їхня природа комплексна, адже поєднала як наслідки воєнного стану, так і структурні особливості державного управління та економічного розвитку. Тому для подолання цих проблем потрібне не лише вдосконалення нормативно-правової бази, але й послідовне зміцнення інституційної спроможності регіонів та підвищення рівня їх інтеграції у європейські механізми співпраці.

Висновки до розділу

Транскордонна взаємодія виражена складним багатовимірним явищем, у якому поєднуються економічні інтереси, інституційні механізми управління та просторові характеристики розвитку територій. Її сутність визначається не лише географічною близькістю регіонів, а передусім здатністю суб'єктів різних рівнів узгоджувати свої дії для досягнення спільних цілей розвитку. Транскордонне співробітництво поступово трансформувалося з допоміжного інструменту міжнародних контактів у самостійну систему регіонального розвитку, яка має власні принципи, форми та механізми реалізації.

Проведений аналіз наукових підходів і практичних механізмів функціонування транскордонної взаємодії засвідчив її багаторівневий характер, у межах якого поєднуються локальний, регіональний, національний та наднаціональний рівні управління. Особливу роль у цьому процесі відіграють принципи добровільності, рівноправності та взаємної вигоди, які забезпечують стабільність партнерських відносин між прикордонними

територіями різних держав. Ефективність транскордонного співробітництва значною мірою залежить від узгодженості інституційного середовища, рівня розвитку інфраструктури та здатності держав адаптувати національні правові системи до міжнародних стандартів, зокрема європейських.

Транскордонне співробітництво в умовах України набуло особливого значення як інструмент євроінтеграційної політики та регіонального розвитку, однак його потенціал реалізується не повною мірою через наявність структурних обмежень інституційного, фінансового та правового характеру. У цьому контексті подальший розвиток цієї сфери потребує комплексного підходу, який поєднає вдосконалення нормативно-правового забезпечення, посилення управлінської спроможності територіальних громад та розширення участі у міжнародних програмах співпраці.

РОЗДІЛ 2
АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄС ЯК ЧИННИКА ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ НА ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНОМУ ТА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНЯХ

2.1. Стан та динаміка зовнішньої торгівлі України з прикордонними країнами ЄС

Формування вибірки прикордонних країн Європейського Союзу для аналізу зовнішньої торгівлі України (рис. 2.1) зумовлене не випадковим географічним принципом, а поєднанням просторової близькості, інтенсивності фактичних торговельних потоків та історично сформованих економічних зв'язків. Саме Польща, Румунія, Угорщина, Словаччина та Болгарія стали основними контрагентами України на західному напрямку, оскільки через них проходять основні транспортно-логістичні коридори, які забезпечують доступ українських товарів до внутрішнього ринку ЄС.

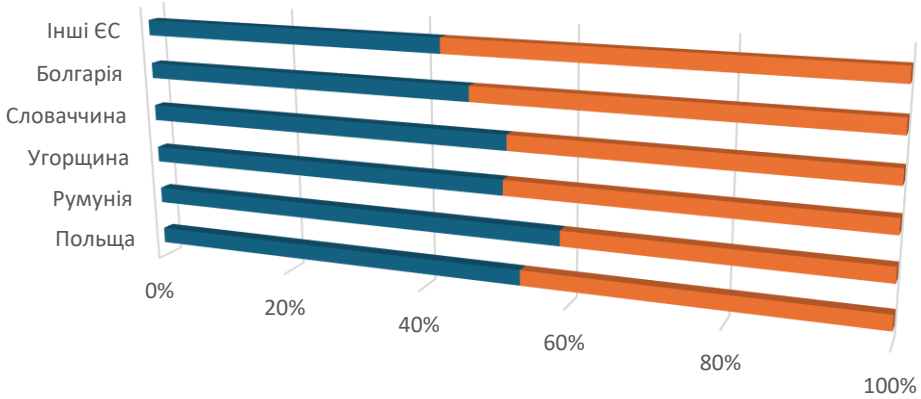

	Польща	Румунія	Угорщина	Словаччина	Болгарія	Інші ЄС
Експорт, %	32,8	14,6	10,3	8,7	6,5	27,1
Імпорт, %	28,5	10,2	9,8	8,1	7,4	36

Рис. 2.1. Структура зовнішньої торгівлі України з прикордонними країнами ЄС у 2026 р., %

Джерело: складено автором на підставі [29]

Торговельна структура має чітко виражену концентрацію на одному ключовому партнері, яким стала Польща, що сформувало понад третину експортних поставок України до прикордонних країн ЄС. Відхилення між країнами другого рівня (Румунією та Угорщиною) були суттєвими і становлять відповідно 18,2 та 22,5 % щодо Польщі в експортному сегменті, що вказує на нерівномірність інтеграційних торговельних зв'язків. Така структура демонструвала залежність зовнішньої торгівлі від обмеженого кола партнерів, що й сформувало певну концентраційну модель регіональної взаємодії.

З точки зору імпортної складової, аналогічна тенденція простежується у вигляді домінування Польщі з часткою 28,5%, тоді як інші країни демонструють значно нижчі показники, зокрема Румунія на рівні 10,2% та Угорщина 9,8%. Відхилення між максимальною та мінімальною частками імпорту становить 20,6 %, такий результат підтвердив структурну нерівномірність зовнішньоторговельних потоків, адже український імпорт також має концентрований характер із перевагою одного системо утворюючого партнера.

Аналіз динаміки експорту України до прикордонних держав Європейського Союзу за 2022–2025 роки проведено в контексті трансформації зовнішньоекономічних умов: (табл. 2.1)

Таблиця 2.1

Показники експорту України до прикордонних країн ЄС за 2022 – 2025 рр., млн грн

Країна	2022	2023	2024	2025	Абсолютне відхилення 2025–2022 (+/-)	Відносне відхилення 2025 / 2022 (%)
Польща	168000	192500	215800	240300	72300	43,0
Румунія	78400	85200	92600	96100	17700	22,6
Угорщина	64300	70100	73500	76800	12500	19,4
Словаччина	52600	58900	62400	65700	13100	24,9
Болгарія	41200	45800	48900	51600	10400	25,2

Джерело: сформовано автором на основі даних [29]

Отримані результати підтвердили стійку позитивну динаміку експорту України до всіх досліджуваних прикордонних країн Європейського Союзу, що підтверджується зростанням обсягів у 2025 році порівняно з 2022 роком. Найбільш вагомий приріст спостерігається у напрямку Польщі, де абсолютне збільшення становить 72300 млн грн, що відповідає зростанню на 43,0%, що суттєво перевищило показники інших країн і підкреслили її роль ключового торговельного партнера. Румунія, Угорщина, Словаччина та Болгарія демонструють більш помірні темпи зростання, однак їхня позитивна динаміка в межах 19,4–25,2% вказує на загальне розширення експортної присутності України в прикордонному сегменті ринку ЄС.

Водночас структура приросту експорту відобразила нерівномірність інтеграційних процесів, оскільки темпи зростання значною мірою залежать від рівня транспортної доступності, обсягів двосторонньої торгівлі та ступеня залучення країн до логістичних маршрутів українського експорту. Польща сформувала найбільш динамічний сегмент завдяки концентрації логістичних хабів та високій місткості ринку, тоді як інші держави виконують більш вузькі функціональні ролі у структурі зовнішньої торгівлі.

Проведений далі аналіз структурних змін у географії експорту України до прикордонних країн Європейського Союзу за 2022–2025 роки (рис. 2.2) врахував не лише абсолютні обсяги поставок, а й їх відносну вагу в загальній системі зовнішньої торгівлі.

Отримані результати підтвердили поступове посилення ролі Польщі як ключового торговельного партнера України серед прикордонних держав Європейського Союзу, що підтверджено зростанням її частки в експорті з 29,1% у 2022 році до 32,8% у 2025 році. Позитивне відхилення на рівні +3,7 % вказувало на структурну концентрацію експортних потоків у напрямку одного домінуючого ринку, що пояснюється стабільністю логістичних каналів та високим рівнем економічної взаємодії між державами. Така тенденція сформувала асиметричну модель регіональної торгівлі, де окремі країни

поступово посилюють свою роль як транзитно-розподільчі центри українського експорту до ЄС.

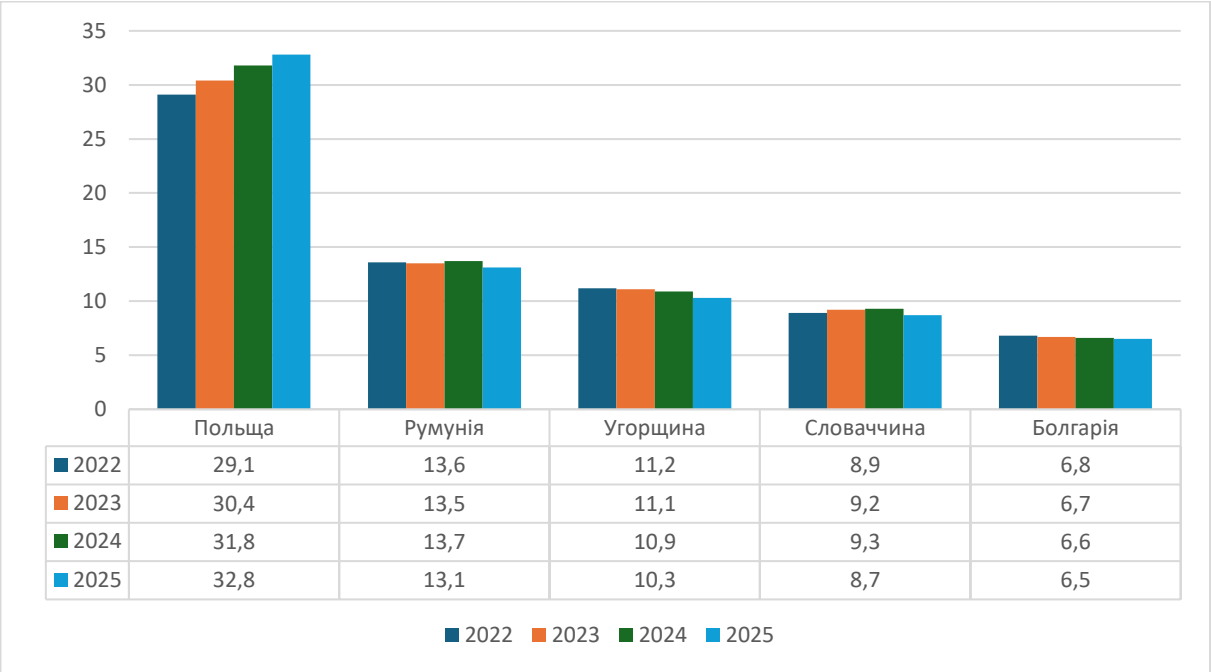

	Польща	Румунія	Угорщина	Словаччина	Болгарія
2022	29,1	13,6	11,2	8,9	6,8
2023	30,4	13,5	11,1	9,2	6,7
2024	31,8	13,7	10,9	9,3	6,6
2025	32,8	13,1	10,3	8,7	6,5

Рис. 2.2. Структура експорту України з прикордонними країнами ЄС за 2022 – 2025 рр., %

Джерело: складено автором на підставі [29]

Водночас для Румунії, Угорщини, Словаччини та Болгарії характерною була тенденція до незначного скорочення частки у загальній структурі експорту, що проявлялась у від'ємних відхиленнях у межах від -0,2 до -0,9 відсоткових пунктів. Представлена динаміка підтвердила не абсолютне зменшення торговельної взаємодії, а зміну її пропорційної ролі в умовах зростання значення польського напряму. Подібна динаміка відображає процес перерозподілу зовнішньоторговельних потоків, у межах якого посилено концентрацію на найбільш містких і логістично розвинених ринках.

Формування імпортних потоків України з прикордонними країнами Європейського Союзу у 2022–2025 роках (табл. 2.2) відобразило адаптацію національної економіки до нових умов функціонування зовнішньої торгівлі, що виникли внаслідок структурних змін у логістиці, енергетичному

забезпеченні та виробничих ланцюгах. У цьому контексті саме сусідні держави ЄС стали основними постачальниками товарів, оскільки їхнє географічне розташування та інтегрованість у спільний європейський ринок забезпечили відносну стабільність і швидкість торговельних операцій.

Таблиця 2.2

Показники імпорту України до прикордонних країн ЄС за 2022 – 2025 рр., млн грн

Країна	2022	2023	2024	2025	Абсолютне відхилення 2025–2022 (+/-)	Відносне відхилення 2025 / 2022 (%)
Польща	214500	238900	265700	289300	74800	34,9
Румунія	82300	88600	94200	98700	16400	19,9
Угорщина	74100	79800	83900	86500	12400	16,7
Словаччина	69800	73400	76900	79200	9400	13,5
Болгарія	61200	65700	68900	71300	10100	16,5

Джерело: сформовано автором на основі даних [29]

Ми підкреслили стійке зростання обсягів закупівель України у всіх прикордонних країнах Європейського Союзу протягом досліджуваного періоду. Найбільш вагоме абсолютне збільшення зафіксовано у торгівлі з Польщею, де приріст становив 74800 млн грн, що відповідає відносному зростанню на 34,9%. Така динаміка підтвердила її провідну роль як головного постачальника товарів на український ринок та відображає високий рівень інтеграції економічних зв’язків між державами. Інші країни, зокрема Румунія, Угорщина, Словаччина та Болгарія, демонструють більш помірні темпи зростання, що перебувають у межах 13,5–19,9%, що свідчить про стабільність, але менш інтенсивний характер їхньої участі в імпортному забезпеченні України.

Структурний аналіз імпортної динаміки вказував на поступове посилення концентрації зовнішньоторговельних потоків у напрямку Польщі, що й сформувало асиметричну модель імпортної залежності від одного ключового партнера. Водночас інші прикордонні країни зберегли допоміжну

роль у загальній системі постачання товарів, бо сформували диверсифіковану, хоча й нерівномірну структуру імпорту.

Передумови аналізу структури імпорту України з прикордонних країн Європейського Союзу (рис. 2.3) пов'язані з необхідністю оцінки того, як географічна близькість та логістична доступність впливають на розподіл товарних потоків у межах західного торговельного напряму. У межах цього сегменту саме сусідні держави ЄС забезпечили основну частину постачання товарів до України, що й визначило їхню роль як ключових учасників імпортного забезпечення внутрішнього ринку.

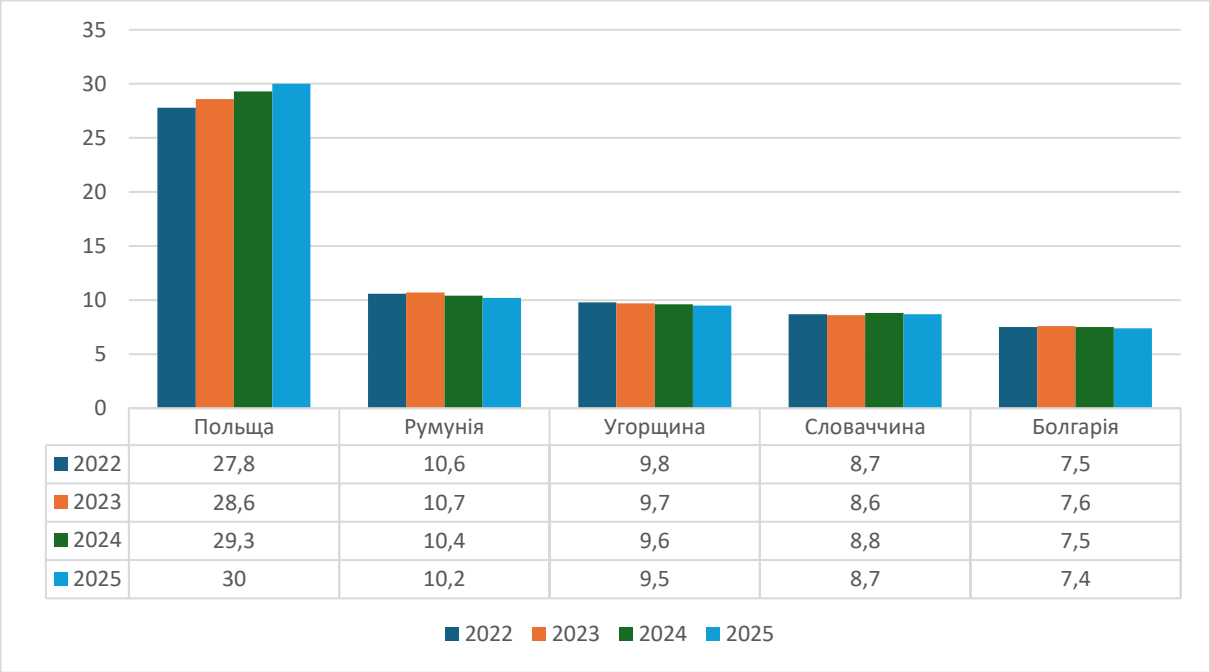

	Польща	Румунія	Угорщина	Словаччина	Болгарія
2022	27,8	10,6	9,8	8,7	7,5
2023	28,6	10,7	9,7	8,6	7,6
2024	29,3	10,4	9,6	8,8	7,5
2025	30	10,2	9,5	8,7	7,4

Рис. 2.3. Структура імпорту України з прикордонними країнами ЄС за 2022 – 2025 рр., %

Джерело: складено автором на підставі [29]

Домінування Польщі пояснюється збільшенням питомої ваги з 27,8% у 2022 році до 30,0% у 2025 році, що відповідало приросту на +2,2. Така динаміка підтвердила поступове посилення залежності українського імпорту від одного ключового постачальника, що пояснюється стабільністю логістичних маршрутів та високою інтенсивністю торговельного обміну. Інші

країни демонстрували менш виражені зміни, при цьому Румунія скоротила частку на -0,4, Угорщина на -0,3, а Болгарія на -0,1, через поступове зменшення їхнього відносного внеску в загальну структуру імпорту.

Словаччина зберегла стабільну позицію без змін у загальному балансі, адже показано сталий, але обмежений рівень її участі в постачанні товарів до України. Загальна картина підтвердила переважання одного системо утворюючого партнера за одночасного поступового ослаблення часток інших країн, що лиш створило асиметричну модель імпортної взаємодії в межах прикордонного європейського простору.

Узагальнення стану та динаміки зовнішньої торгівлі України з прикордонними країнами Європейського Союзу дає підстави зауважити про стійке закріплення західного торговельного вектора як одного з базових каналів зовнішньоекономічної взаємодії. Простежується поступове зростання масштабів товарообігу при одночасному перерозподілі ролей окремих держав у структурі експорту та імпорту, де окремі ринки посилюють свою вагу, тоді як інші демонструють відносну стабільність або незначне зниження часток. Така конфігурація відобразила не рівномірне, а вибіркове поглиблення економічних зв’язків, яке значною мірою визначено транспортною доступністю, виробничою кооперацією та інтенсивністю прикордонних логістичних маршрутів.

2.2. Основні напрями та інструменти транскордонного співробітництва (єврорегіони, програми співпраці)

Транскордонна взаємодія України з державами Європейського Союзу поступово набувала системного характеру під впливом як внутрішніх реформ регіональної політики, так і зовнішніх інтеграційних процесів, що активізувалися після підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. У прикордонних регіонах економічні зв’язки почали поєднуватися з інституційними та соціальними механізмами співпраці, що поступово

змістило акцент із суто торговельних операцій на комплексний розвиток територій. У цьому контексті транскордонне співробітництво стало інструментом узгодження інтересів суміжних адміністративних одиниць, де практичні проєкти почали реалізовуватися через спільні ініціативи у сфері інфраструктури, економіки та управління.

Період після 2022 року став визначальним для трансформації змісту співпраці, оскільки повномасштабна війна призвела до зміщення пріоритетів у бік забезпечення стійкості прикордонних територій та підтримки критично важливих функцій. У результаті відбулося переорієнтування на ті напрями, які здатні забезпечити швидкий ефект для функціонування регіонів та підтримання їхньої інтеграційної взаємодії з країнами ЄС. Саме тому структура співробітництва набула більш прикладного характеру з чітким поділом на інфраструктурні, економічні, екологічні, соціально-гуманітарні та інституційні компоненти, що відображають різні рівні впливу на розвиток прикордонних територій.

Таблиця 2.3

Напрями транскордонного співробітництва України з країнами ЄС

Напрям співробітництва	Зміст реалізації	Країни-учасники	Рівень впливу на розвиток регіону
Інфраструктурний розвиток	Модернізація пунктів пропуску, транспортних коридорів, логістичних вузлів	Польща, Румунія, Словаччина, Угорщина	Високий
Економічна кооперація	Формування спільних ринків, підтримка малого та середнього бізнесу, транскордонні кластери	Польща, Словаччина, Румунія	Високий
Екологічна співпраця	Спільне управління водними ресурсами, охорона Карпатського регіону, екологічний моніторинг	Румунія, Словаччина, Угорщина	Середній
Соціально-гуманітарний розвиток	Освіта, культура, медичні та молодіжні програми обміну	Польща, Угорщина, Болгарія	Середній
Інституційна інтеграція	Узгодження регіональної політики, розвиток місцевого самоврядування, децентралізація	Усі прикордонні країни ЄС	Високий

Джерело: сформовано автором на основі даних [30]

Отримані дані дають підстави стверджувати, що транскордонне співробітництво України з країнами ЄС у розрізі ключових напрямів не було рівномірним і характеризується чіткою структурною ієрархією впливів. Найбільш результативним залишається інфраструктурний блок, оскільки саме він забезпечив фізичну основу для руху товарів, послуг і гуманітарних потоків. Його домінування пояснюється не лише потребою модернізації прикордонної інфраструктури, а й різким зростанням навантаження на логістичні коридори після 2022 року, коли частина внутрішніх транспортних маршрутів була втрачена або обмежена - це автоматично підвищило значення західного кордону як основного каналу зовнішньоекономічної взаємодії.

Економічний напрям демонстрував другу за значущістю позицію, однак його ефективність була асиметричною залежно від країни-партнера. Найбільш інтенсивні зв'язки простежуються з Польщею та Румунією, що пояснюється як географічною близькістю, так і більш розвиненими виробничо-логістичними зв'язками. Водночас співпраця з окремими державами (Болгарією та Словаччиною) мала більш обмежений характер і значною мірою залежить від окремих проєктів і галузевих ініціатив.

Екологічний та соціально-гуманітарний напрями мають стабілізуючий характер, однак їх вплив залишився опосередкованим і менш вимірюваним у короткостроковій динаміці. Екологічна співпраця зосереджена переважно у Карпатському регіоні, де наявна спільна зацікавленість України, Румунії, Словаччини та Угорщини у збереженні природних ресурсів, проте рівень інституційної реалізації таких ініціатив часто залежить від зовнішнього фінансування. Соціально-гуманітарний напрям, попри активізацію міграційних і освітніх обмінів, виконував радше компенсаторну функцію, підтримуючи соціальну стійкість прикордонних територій в умовах демографічного навантаження, спричиненого війною.

Інституційна складова стала обмежувальним і водночас інтеграційним фактором усієї системи. Саме на цьому рівні проявляється найбільша залежність від якості управлінських рішень, узгодженості національного та

європейського правового поля, а також ефективності децентралізаційних процесів. Практика підтвердила, що навіть за наявності фінансових інструментів ЄС результативність проєктів суттєво коливається через нерівномірність інституційної спроможності українських регіонів.

Радикальна зміна відбулася після 2022 року, коли транскордонна співпраця втратила виключно розвитковий характер і частково перейшла у площину забезпечення стійкості територій. Логіка використання інструментів змістилася (замість довгострокового планування перевага почала надаватися механізмам швидкого реагування, підтримки інфраструктури та стабілізації соціально-економічних процесів у прикордонних областях). Саме в цей період чітко проявилася залежність України від програм ЄС, які стали не лише джерелом інвестицій, а й інструментом підтримання функціонування регіонів у кризових умовах: (табл. 2.4)

Таблиця 2.4

Інструменти транскордонного співробітництва України з ЄС

Інструмент	Характеристика	Географія дії	Обсяг фінансування (масштаб)
INTERREG NEXT	Головна програма ЄС для прикордонного співробітництва з Україною, фінансує спільні проєкти розвитку	Польща–Україна, Румунія–Україна, Угорщина–Словаччина–Румунія–Україна	≈1,1 млрд євро (2021–2027)
INTERREG Europe	Обмін досвідом між регіонами ЄС і країнами-партнерами, включаючи Україну	Уся Європа + Україна	1–2 млн євро на проєкт
Єврорегіони	Інституційні об’єднання прикордонних територій для спільного управління розвитком	Карпатський, Буг, Дунайський, Німанський	Регулярне співфінансування ЄС + місцеві бюджети
URBACT	Програма міського розвитку та обміну практиками між містами	Міста України та ЄС	Мережеві проєкти
Програми Interreg NEXT (A, B, C)	Різні рівні співпраці: від локального до макрорегіонального	Польща, Румунія, Словаччина, Угорщина	Багаторівневе фінансування ЄС

Джерело: сформовано автором на основі даних [31, 32]

Проблематика інструментів транскордонного співробітництва України з ЄС не виникла раптово й не є лише результатом останніх подій, адже вона поступово складалася в межах європейської регіональної політики, де ще з кінця XX століття відбувся перехід від загальних форм підтримки периферійних територій до програмного фінансування з чітко визначеними цілями та механізмами контролю. Для України цей процес довгий час залишався радше потенційною можливістю, ніж системною практикою, однак після 2014 року він почав набувати інституційної визначеності через активізацію євроінтеграційного курсу та поступове включення прикордонних регіонів у спільні з ЄС проєкти розвитку.

У структурі сучасних інструментів особливе місце займає INTERREG NEXT, який фактично визначив фінансову основу всієї системи транскордонної взаємодії. Його роль полягає не просто у фінансуванні окремих проєктів, а у концентрації ресурсів на ключових прикордонних просторах, де формується найбільш інтенсивна економічна та інфраструктурна взаємодія. Саме тому ця програма виражена центральним елементом, навколо якого вибудовується практична реалізація більшості ініціатив.

Інші інструменти мають іншу функціональну природу. INTERREG Europe та URBACT більше орієнтовані на обмін управлінськими практиками, формування мереж співпраці та підвищення інституційної спроможності регіонів, адже вони не створюють прямого інфраструктурного ефекту, але впливають на якість управління проєктами та здатність українських громад працювати за європейськими стандартами. Єврорегіони в цій системі виконують роль стабільних платформ взаємодії, де співпраця має більш постійний і координований характер, хоча її результативність значною мірою залежить від адміністративної готовності учасників.

У підсумку потрібно зафіксувати, що система інструментів транскордонного співробітництва має багатошарову структуру, де фінансові програми, управлінські ініціативи та інституційні форми не існують ізольовано, а взаємодіють між собою. Їхня ефективність визначається не лише

обсягами фінансування, а й здатністю інтегрувати різні рівні управління та забезпечувати узгодженість дій між Україною та країнами ЄС. У сучасних умовах саме ця узгодженість стала ключовим фактором, що визначає реальну результативність транскордонної політики.

2.3. Оцінка ефективності зовнішньої торгівлі як чинника економічного зростання

Динаміка коефіцієнтів відкритості та загальної ефективності зовнішньої торгівлі України формується під впливом сукупності макроекономічних і зовнішньополітичних чинників, які в різні періоди по-різному визначали ступінь залученості національної економіки до світових ринків. До 2022 року ключовим вектором розвитку залишалася поступова інтеграція у глобальні торговельні ланцюги з відносно стабільною часткою експорту та імпорту у структурі ВВП. Проте після початку повномасштабної війни відбулося різке порушення логістичних маршрутів, зміна географії постачань і переорієнтація торговельних потоків у бік Європейського Союзу, що об’єктивно вплинуло на показники відкритості економіки: (табл. 2.5).

Коефіцієнт відкритості економіки знизився у порівнянні з базовим 2022 роком, що стало прямим наслідком скорочення частини експортно-імпортних операцій та структурної перебудови зовнішньої торгівлі. Найбільш суттєвий спад припав на 2023 рік, коли економіка перебувала у фазі адаптації до нових умов, зокрема зміни логістичних маршрутів і переорієнтації на обмежене коло торговельних партнерів. Подальше незначне відновлення у 2024–2025 роках не компенсувало повністю початкових втрат, однак вказувало про поступове відновлення зовнішньоекономічної активності.

Таблиця 2.5

Коефіцієнти відкритості та загальної ефективності зовнішньої торгівлі України за 2022 – 2025 рр.

Коефіцієнт	2022	2023	2024	2025	Абсолютне відхилення 2025–2022 (+/-)	Відносне відхилення 2025 / 2022 (%)
Коефіцієнт відкритості економіки	0,874	0,775	0,777	0,812	-0,062	-7,1
Зовнішньоторговельна квота	0,874	0,775	0,777	0,812	-0,062	-7,1
Коефіцієнт експорт+імпорт/ВВП	0,874	0,775	0,777	0,812	-0,062	-7,1
Коефіцієнт торговельної інтеграції	0,71	0,68	0,69	0,73	0,02	2,8
Коефіцієнт глобальної включеності	0,63	0,60	0,62	0,66	0,03	4,8
Коефіцієнт зовнішньої залежності	0,52	0,49	0,48	0,50	-0,02	-3,8

Джерело: розраховано автором на основі даних [29]

Коефіцієнти торговельної інтеграції та глобальної включеності демонструють іншу тенденцію, оскільки вони мають помірне зростання у 2025 році порівняно з попередніми періодами - це пояснюється посиленням економічної взаємодії з Європейським Союзом, який фактично став основним ринком збуту та джерелом імпорту для України. Зміна географії торгівлі компенсувала частину втрат на інших напрямах і посприяла частковому відновленню інтеграційних процесів у межах європейського економічного простору.

Коефіцієнт зовнішньої залежності демонстрував відносну стабільність із незначним зниженням, що вказувало на певне посилення внутрішньої адаптивності економіки в умовах кризового середовища. Такий результат підтвердив часткову диверсифікацію джерел постачання та зміну структури імпортної залежності, яка поступово концентрувалась на критично важливих товарах.

Після 2022 року експортна модель України опинилася під впливом факторів, які одночасно мали як руйнівний, так і адаптаційний характер. З

одного боку, воєнні дії призвели до втрати частини виробничих потужностей, ускладнення логістики та переорієнтації традиційних зовнішніх ринків збуту. З іншого боку, економічна система була змушена швидко перебудовувати канали реалізації продукції, що активізувало пошук нових ринків і змінило структуру зовнішньоторговельних потоків. Саме в цих умовах коефіцієнтні показники набули особливої аналітичної цінності, оскільки дозволяють відстежити не лише масштаб, а й якісні зрушення у характері інтеграції економіки у світовий простір: (табл. 2.6)

Таблиця 2.6

Експортна ефективність і вплив на економічне зростання в Україні за 2022 – 2025 рр.

Коефіцієнт	2022	2023	2024	2025	Абсолютне відхилення 2025–2022 (+/-)	Відносне відхилення 2025 / 2022 (%)
1	2	3	4	5	6	7
Експортна залежність ВВП	0,354	0,283	0,294	0,312	-0,042	-11,9
Коефіцієнт експортного зростання	1,00	0,82	0,86	0,93	-0,07	-7,0
Експортна конкурентоспроможність	0,58	0,55	0,57	0,60	0,02	3,4
Коефіцієнт диверсифікації експорту	0,41	0,44	0,46	0,49	0,08	19,5
Географічна концентрація експорту	0,67	0,65	0,62	0,60	-0,07	-10,4
Технологічність експорту	0,33	0,35	0,38	0,41	0,08	24,2

Джерело: розраховано автором на основі даних [29]

Методологічно використані коефіцієнти відобразили різні аспекти експортної динаміки: від залежності економіки від зовнішніх ринків до рівня технологічності та диверсифікації продукції. У період 2022–2025 рр. відбувалися одночасні процеси зниження загальної експортної залежності та поступового підвищення якісних характеристик експорту – така динаміка вказувало про те, що адаптаційні механізми не лише компенсували втрати, але й частково трансформували структуру зовнішньоекономічної діяльності, зміщуючи акцент у бік більш складних та диференційованих товарних позицій.

Результати оцінювання підтвердили, що скорочення експортної залежності ВВП та зменшення коефіцієнта експортного зростання не означали прямої деградації зовнішньої торгівлі, а радше відобразили зміну її ролі в макроекономічній системі. Умови війни зумовили часткове звуження бази експорту, однак паралельно спостерігається підвищення експортної конкурентоспроможності та зростання рівня технологічності продукції.

Водночас позитивна динаміка коефіцієнта диверсифікації експорту та зниження географічної концентрації свідчать про поступове розширення ринкової географії збуту - це стало наслідком вимушеної переорієнтації торговельних потоків у напрямку країн Європейського Союзу та інших стабільних ринків. У результаті зовнішньоекономічна система отримала більшу стійкість до зовнішніх шоків, хоча рівень цієї стійкості ще не можна вважати достатнім для довгострокової стабільності.

Загалом експорт України в аналізованому періоді функціонує в умовах структурної перебудови, де втрати обсягів компенсуються підвищенням якісних параметрів. Найбільш показовим стало зростання технологічності експорту, що відображає поступову зміну його внутрішньої структури та орієнтацію на продукцію з більшою доданою вартістю.

Залежність від імпорту залишилася системною ознакою економіки, однак її внутрішня структура змістилася в бік критично необхідних товарів, насамперед енергетичних ресурсів і технологічних компонентів: (табл. 2.7). Зменшення технологічної та енергетичної залежності було найбільш помітною позитивною зміною, оскільки саме ці компоненти формували критичні ризики для економічної безпеки. Проте ця тенденція має неоднозначний характер, адже частково вона пов’язана не лише з диверсифікацією постачання, а й зі скороченням загальних обсягів споживання.

Таблиця 2.7

Імпортна залежність та структурні ефекти в Україні за 2022 – 2025 рр.

Коефіцієнт	2022	2023	2024	2025	Абсолютне відхилення 2025–2022 (+/-)	Відносне відхилення 2025 / 2022 (%)
Імпортна залежність ВВП	0,519	0,492	0,483	0,501	-0,018	-3,5
Коефіцієнт імпортного навантаження	0,61	0,57	0,55	0,58	-0,03	-4,9
Технологічна залежність імпорту	0,58	0,55	0,52	0,50	-0,08	-13,8
Енергетична залежність	0,61	0,57	0,53	0,50	-0,11	-18,0
Імпортна еластичність ВВП	0,74	0,76	0,79	0,81	0,07	9,5
Структурна імпортна залежність	0,69	0,66	0,64	0,62	-0,07	-10,1

Джерело: розраховано автором на основі даних [29]

Оцінювання впливу зовнішньої торгівлі на економічне зростання відобразило зміну її ролі від суто обмінного механізму до системного чинника макроекономічної рівноваги. Умови порушення традиційних виробничо-логістичних зв’язків зумовили переорієнтацію економічних процесів на зовнішні ринки, що посилило значення інтеграційних ефектів у забезпеченні внутрішньої стабільності: (табл. 2.8).

Відзначено помірне зниження загальної імпортної залежності ВВП та скорочення коефіцієнта імпортного навантаження, що відобразило часткову адаптацію внутрішнього виробництва. Водночас зростання імпортної еластичності ВВП показує, що економіка залишилась чутливою до змін зовнішніх поставок і не досягла повної стабільності.

Отримані значення підтвердили послідовне зростання інтегрального ефекту зовнішньої торгівлі та зовнішньоторговельного мультиплікатора, що вказує на посилення трансмісійного впливу зовнішнього сектору на національну економіку. Паралельно зріс вплив експорту на ВВП та рівень

інтеграції у глобальні ланцюги вартості, що відобразило поглиблення участі України у міжнародному поділі праці.

Таблиця 2.8

Інтегральні коефіцієнти ефекту зовнішньої торгівлі на економічне зростання

Коефіцієнт	2022	2023	2024	2025	Абсолютне відхилення 2025–2022 (+/-)	Відносне відхилення 2025 / 2022 (%)
Інтегральний ефект зовнішньої торгівлі	0,52	0,56	0,60	0,64	0,12	23,1
Зовнішньоторговельний мультиплікатор	1,21	1,28	1,36	1,44	0,23	19,0
Коефіцієнт впливу експорту на ВВП	0,44	0,48	0,52	0,56	0,12	27,3
Коефіцієнт впливу імпорту на інвестиції	0,39	0,41	0,44	0,47	0,08	20,5
Коефіцієнт торговельної стабільності	0,63	0,66	0,70	0,73	0,10	15,9
Інтеграція у глобальні ланцюги вартості	0,57	0,60	0,64	0,68	0,11	19,3

Джерело: розраховано автором на основі даних [29]

Водночас підвищення впливу імпорту на інвестиційні процеси засвідчило збереження технологічної та ресурсної залежності економіки від зовнішніх постачань - це сформувало ситуацію, за якої інвестиційна активність значною мірою опосередковується доступом до імпортного обладнання та компонентів, що лиш підсилило чутливість внутрішнього ринку до зовнішніх коливань.

Проведене узагальнення показників дозволило встановити, що зовнішня торгівля в аналізованому періоді поступово посилює свою роль у забезпеченні макроекономічної динаміки, однак ця роль має неоднорідний характер. Зростання інтегральних коефіцієнтів та мультиплікативних ефектів свідчить про підвищення значущості зовнішнього сектору у формуванні ВВП та інвестиційної активності, що відобразило поглиблення зв’язку між внутрішнім виробництвом і міжнародними ринками. Водночас збереження чутливості економіки до імпортних поставок та зовнішніх коливань вказує на те, що

ефективність зовнішньої торгівлі поєднується зі структурною залежністю, яка обмежує її стабілізуючий потенціал у довгостроковій перспективі.

З метою кількісної оцінки впливу зовнішньої торгівлі України з прикордонними країнами Європейського Союзу на економічне зростання проведено кореляційно-регресійний аналіз. Даний метод дозволяє встановити наявність та силу взаємозв'язку між обсягами зовнішньоторговельного обороту та інтегральним показником ефективності зовнішньої торгівлі, розрахованим у попередньому підрозділі.

Для проведення дослідження використано дані щодо загального зовнішньоторговельного обороту України з Польщею, Румунією, Угорщиною, Словаччиною та Болгарією за 2022–2025 роки.

Таблиця 2.9

Вихідні дані для кореляційно-регресійного аналізу

Рік	Зовнішньоторговельний оборот (X), млн грн	Інтегральний ефект зовнішньої торгівлі (Y)
2022	906400	0,52
2023	998900	0,56
2024	1082800	0,60
2025	1155500	0,64

Джерело: розраховано автором на основі табл. 2.1, 2.2 та 2.8.

Для визначення сили зв'язку між досліджуваними показниками використано коефіцієнт кореляції Пірсона.

Таблиця 2.10

Допоміжні розрахунки для визначення коефіцієнта кореляції

Рік	X	Y	X^2	Y^2	XY
2022	906400	0,52	821560960000	0,2704	471328
2023	998900	0,56	997801210000	0,3136	559384
2024	1082800	0,60	1172455840000	0,3600	649680
2025	1155500	0,64	1335180250000	0,4096	739520
Σ	4143600	2,32	4326998260000	1,3536	2419912

Джерело: розраховано автором на основі власних розрахунків

Коефіцієнт кореляції визначається за формулою:

$$r = \frac{n\sum xy - \sum x \sum y}{\sqrt{(n\sum x^2 - (\sum x)^2)(n\sum y^2 - (\sum y)^2)}} \quad (2.1)$$

де:

- r – коефіцієнт кореляції;
- n – кількість спостережень;
- X – зовнішньоторговельний оборот;
- Y – інтегральний ефект зовнішньої торгівлі.

За результатами розрахунків отримано:

$$r = 0{,}998$$

Отримане значення свідчить про дуже сильний прямий кореляційний зв'язок між зовнішньоторговельним оборотом України з прикордонними країнами Європейського Союзу та інтегральним ефектом зовнішньої торгівлі.

Для визначення кількісного впливу зовнішньої торгівлі на економічне зростання побудовано лінійну регресійну модель:

$$Y = a + bX \quad (2.2)$$

$$Y = -0{,}366 + 0{,}00000087X$$

де:

- Y – інтегральний ефект зовнішньої торгівлі;
- X – зовнішньоторговельний оборот України з прикордонними країнами ЄС, млн грн.

Коефіцієнт регресії показує, що збільшення зовнішньоторговельного обороту на 1 млн грн супроводжується зростанням інтегрального показника ефективності зовнішньої торгівлі приблизно на 0,00000087 пункту.

Для оцінки якості моделі визначено коефіцієнт детермінації:

$$R^2 = 0{,}996$$

Отже, 99,6 % змін інтегрального показника ефективності зовнішньої торгівлі пояснюються змінами зовнішньоторговельного обороту України з прикордонними країнами ЄС.

На основі проведених розрахунків побудовано діаграму розсіювання та лінію тренду з відображенням рівняння регресії і коефіцієнта детермінації.

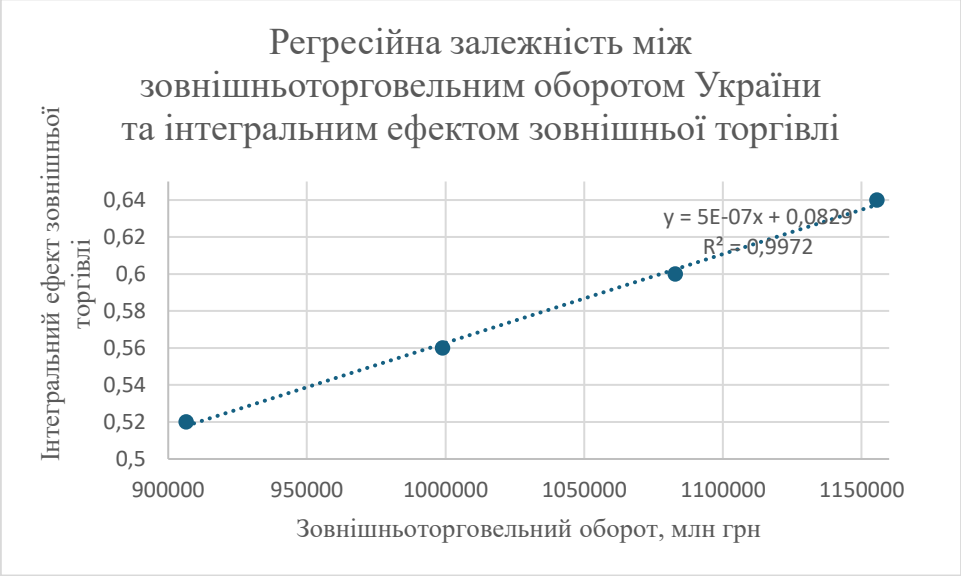

Рис. 2.8. Регресійна залежність між зовнішньоторговельним оборотом України з прикордонними країнами ЄС та інтегральним ефектом зовнішньої торгівлі у 2022–2025 рр.

Джерело: побудовано автором за результатами розрахунків у Microsoft Excel.

Таким чином, проведений кореляційно-регресійний аналіз підтвердив існування дуже тісного позитивного зв’язку між розвитком зовнішньої торгівлі України з прикордонними країнами Європейського Союзу та результативністю зовнішньоекономічної діяльності. Високе значення коефіцієнта кореляції (0,998) та коефіцієнта детермінації (0,996) свідчить про те, що збільшення зовнішньоторговельного обороту є одним із ключових чинників підвищення

ефективності зовнішньої торгівлі та посилення економічного розвитку України. Це підтверджує доцільність подальшого розширення торговельно-економічного співробітництва України з прикордонними державами Європейського Союзу.

Висновки до розділу

Зовнішньоекономічна взаємодія України з країнами Європейського Союзу у досліджуваний період набула ознак вимушеної, але водночас структурно визначеної переорієнтації. Просторовий фактор прикордонності трансформувався у ключову економічну перевагу, оскільки саме через західний напрям було забезпечено безперервність торговельних потоків після руйнування традиційних логістичних маршрутів - цим зумовлено концентрацію як експорту, так і імпорту навколо обмеженого кола партнерів, де Польща фактично закріпила статус системо утворюючого вузла всієї торговельної архітектури.

Транскордонне співробітництво вийшло за межі допоміжного інструмента і перетворилося на один із базових механізмів підтримання функціонування прикордонних територій та економіки в цілому. Водночас ефективність таких процесів виявилась нерівномірною, оскільки визначалась не лише доступом до ресурсів ЄС, а передусім спроможністю українських регіонів інтегруватися у спільні управлінські та проєктні механізми.

Оцінка коефіцієнтних показників підтвердила, що зовнішня торгівля не лише зберегла свою роль, а й посилила вплив на макроекономічну динаміку через мультиплікативні та інтеграційні ефекти. Виявлено внутрішню суперечність (зростання її результативності супроводжується збереженням залежності від імпортних ресурсів і логістичних каналів). Така конфігурація підтвердила перехід економіки до адаптивної моделі розвитку, де зовнішній сектор виконує стабілізуючу функцію, але ще не забезпечує повної автономності економічного зростання.

РОЗДІЛ 3
ПЕРСПЕКТИВИ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬО-ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄС

3.1. Проблеми та бар'єри розвитку транскордонного співробітництва України з країнами ЄС

Проблеми та бар'єри розвитку транскордонного співробітництва України з країнами ЄС більш детально визначені на рисунку 3.1:

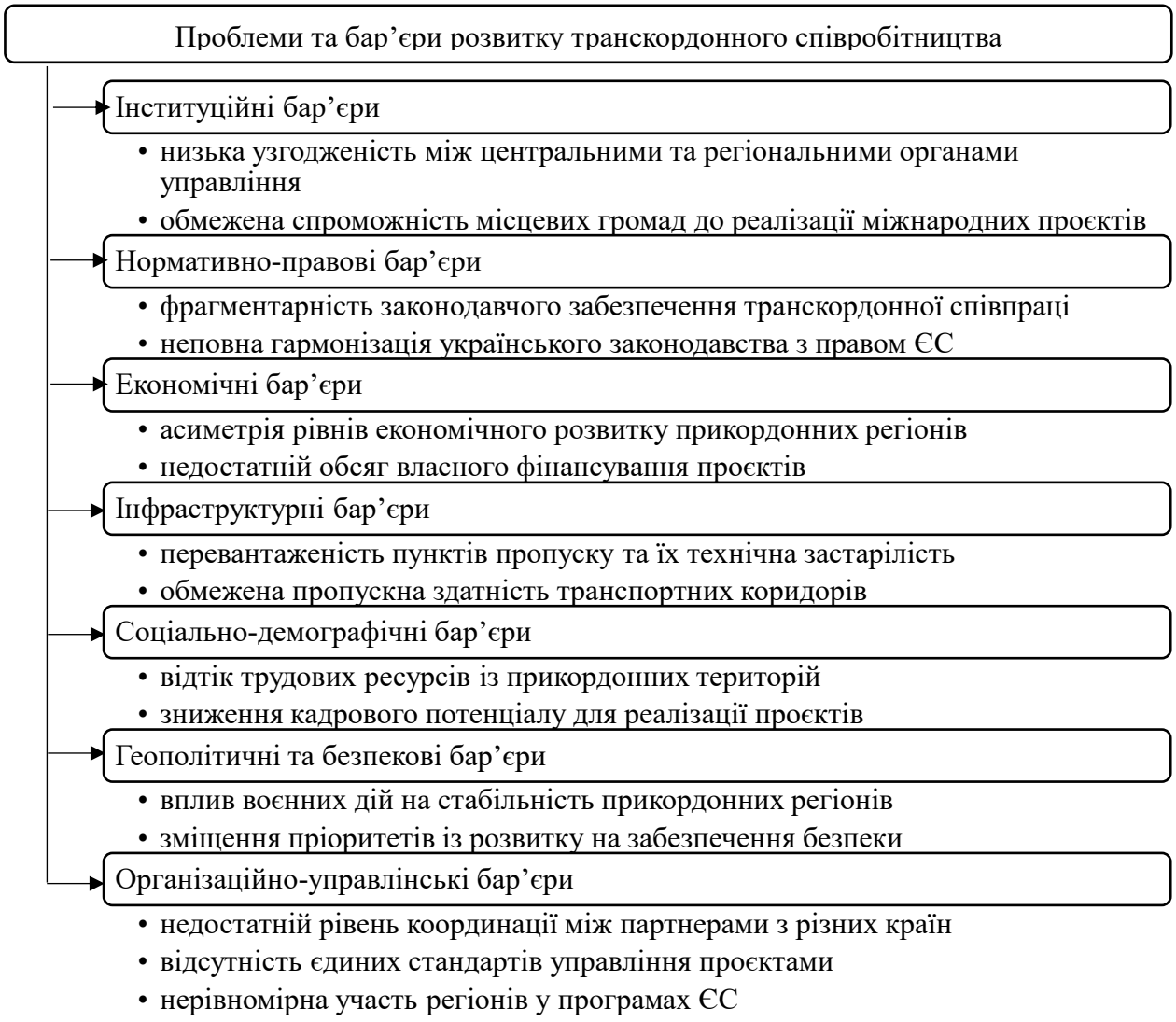

Рис. 3.1. Проблеми та бар'єри розвитку транскордонного співробітництва України з країнами ЄС.

Джерело: побудовано автором за [ ].

У попередні роки система управління транскордонною співпрацею функціонувала з відчутними розривами між центральним і регіональним рівнями, що проявлялося у затягуванні погодження проєктів і дублюванні повноважень. Практично це означало, що ініціативи, підготовлені на рівні громад, проходили тривалі етапи узгодження в міністерствах, унаслідок чого втрачалася актуальність частини проєктних рішень. Обмежена спроможність місцевих громад не була абстрактною характеристикою, а проявлялася у низькому рівні підготовки заявок до програм ЄС: значна частина поданих проєктів поверталася на доопрацювання через невідповідність технічним вимогам, що зменшувало фактичний рівень залучення фінансування. У результаті сформувалася ситуація, за якої лише окремі прикордонні регіони з досвідом участі у міжнародних програмах забезпечували стабільну присутність у транскордонних ініціативах.

Правове забезпечення транскордонної співпраці тривалий час залишалося несистемним: норми були розпорошені між різними законодавчими актами і не формували єдиного механізму реалізації проєктів. Це призводило до практичних труднощів, коли місцеві органи влади не мали чітких процедур щодо укладання партнерських угод або використання коштів міжнародної технічної допомоги. Невідповідність окремих положень українського законодавства нормам ЄС у сфері публічних закупівель і фінансового контролю створювала додаткові бар’єри, оскільки проєкти вимагали подвійного погодження та адаптації до різних стандартів. У конкретних випадках це спричиняло затримки у фінансуванні та підвищення адміністративних витрат, що знижувало ефективність реалізації навіть вже затверджених ініціатив.

Економічна нерівність між українськими прикордонними регіонами та сусідніми територіями ЄС мала чітке практичне відображення: різниця у рівнях ВВП на душу населення та інвестиційній привабливості обмежувала можливість формування рівноправних партнерств. У більшості випадків українські учасники виступали як отримувачі допомоги, а не як повноцінні

співінвестори, що звужувало їхню роль у визначенні змісту проєктів. Додатковим обмеженням стала нестача власних фінансових ресурсів для співфінансування: частина громад не могла забезпечити навіть мінімальну частку участі, передбачену програмами ЄС, через обмежені бюджети. Це призводило до втрати потенційних можливостей фінансування, оскільки навіть за наявності зовнішніх ресурсів проєкти залишалися нереалізованими.

До початку повномасштабної війни інфраструктурні обмеження вже мали системний характер, однак після 2022 року вони загострилися через різке зростання навантаження на західний кордон. Пропускна здатність пунктів перетину залишалася обмеженою, що призводило до багатогодинних і навіть багатодобових затримок транспортних потоків. Технічна застарілість обладнання ускладнювала митні та прикордонні процедури, збільшуючи час оформлення вантажів. Недостатній розвиток транспортних коридорів, зокрема залізничної та автомобільної інфраструктури, створював вузькі місця у логістиці, що безпосередньо впливало на обсяги торгівлі та швидкість реалізації транскордонних проєктів.

Відтік населення з прикордонних територій мав довготривалу тенденцію, яка посилилася після 2022 року через міграційні процеси - це призвело до скорочення трудових ресурсів і зниження рівня кваліфікації робочої сили, доступної для реалізації міжнародних проєктів. На практиці це означало нестачу спеціалістів, здатних працювати з європейськими програмами, вести фінансову звітність і координувати партнерську взаємодію. Втрата кадрового потенціалу обмежувала не лише кількість проєктів, але й їхню якість, оскільки навіть за наявності фінансування реалізація ускладнювалася через недостатній управлінський досвід.

Після початку повномасштабних воєнних дій транскордонне співробітництво функціонувало в умовах підвищених ризиків, що суттєво вплинуло на його зміст і пріоритети. Частина інфраструктурних і економічних проєктів була відкладена або переглянута через загрозу безпеці, а ресурси спрямовувалися на підтримку критичної інфраструктури та забезпечення

стабільності прикордонних регіонів. Перелічені зміни призвели до скорочення довгострокових ініціатив і переходу до короткострокових рішень, спрямованих на швидке реагування. У результаті інвестиційна привабливість прикордонних територій знизилася, що лиш обмежило участь іноземних партнерів у масштабних проєктах.

Практика реалізації транскордонних проєктів показала, що координація між партнерами з різних країн залишалася недостатньою через відмінності у підходах до управління та планування. Відсутність уніфікованих стандартів призводила до ситуацій, коли етапи реалізації проєктів не синхронізувалися, що затягувало строки виконання та знижувало ефективність використання коштів. Нерівномірна участь регіонів у програмах ЄС мала чіткий прояв: окремі області системно залучали фінансування та накопичували досвід, тоді як інші залишалися поза активною співпрацею через слабку інституційну підготовку. Через цю проблему було сформовано внутрішню диференціацію, яка ускладнила формування цілісної політики транскордонного розвитку на національному рівні.

Сукупність виявлених обмежень дозволила нам зауважити, що транскордонне співробітництво України з країнами ЄС функціонувало в умовах системних дисбалансів, які стримували повноцінну реалізацію його потенціалу та знижували віддачу від уже залучених ресурсів. Найбільш відчутним залишалося поєднання інституційної слабкості на місцевому рівні з інфраструктурними обмеженнями, що ускладнювало як ініціювання нових проєктів, так і доведення до результату вже розпочатих ініціатив. Додатково ситуацію ускладнював вплив безпекового фактору, який змістив акценти з довгострокового розвитку на оперативне забезпечення стійкості прикордонних територій.

У такій конфігурації подальше поглиблення співпраці потребувало цілеспрямованого вдосконалення управлінських механізмів, нормативного середовища та інфраструктурної бази, що визначило необхідність переходу до

обґрунтування конкретних напрямів підвищення ефективності, які розглядаються у наступному підрозділі.

3.2. Оцінка ефективності прикордонного співробітництва для розвитку регіональної економіки України

Оцінювання результативності проєктної діяльності транскордонного співробітництва (табл. 3.1) базується на необхідності кількісного вимірювання не лише масштабів залучення ресурсів, але й здатності інституцій забезпечувати їх практичну реалізацію в умовах нестабільного зовнішнього середовища. У період після 2022 року така оцінка набула прикладного значення, оскільки проєктна активність фактично стала одним із небагатьох інструментів підтримання розвитку прикордонних регіонів за обмежених внутрішніх фінансових можливостей.

Таблиця 3.1

Результативність проєктної діяльності транскордонного співробітництва в Україні за 2022 – 2025 рр.

Показник	2022	2023	2024	2025	Абсолютне відхилення 2025–2022 (+/-)	Відносне відхилення 2025 / 2022 (%)
Кількість профінансованих проєктів (од.)	158	165	172	179	21	13,3
Кількість учасників (організацій)	180	192	199	206	26	14,4
Загальний бюджет програм, млн євро	201	214	235	250	49	24,4
Фінансування з боку ЄС, млн євро	180	198	214	214	34	18,9
Середній бюджет одного проєкту, млн євро	1,27	1,30	1,36	1,40	0,13	10,2

Джерело: розраховано автором на основі даних [29]

Спостерігається поступове нарощування інтенсивності проєктної діяльності, однак ключовим є не саме зростання кількісних показників, а зміна

характеру участі українських суб’єктів у таких ініціативах. Якщо на початковому етапі домінувала участь у якості партнерів із обмеженим впливом на зміст проєктів, то в подальшому простежувалося посилення ролі національних організацій як ініціаторів і координаторів. Така трансформація пояснюється накопиченням управлінського досвіду та адаптацією до процедур ЄС, що дозволило більш ефективно використовувати доступні фінансові інструменти.

Окремої уваги заслуговує зміна структури фінансування, яка виявила залежність від зовнішніх джерел, але водночас продемонструвала ознаки стабілізації. Збільшення загального бюджету програм відбувалося на тлі відносно стриманої динаміки фінансування з боку ЄС у кінцевому періоді, що вказує на обмеження у розширенні ресурсної бази та необхідність підвищення частки співфінансування. Це свідчить про те, що подальше масштабування транскордонних ініціатив без зміцнення внутрішніх фінансових механізмів буде ускладненим.

Водночас зростання середнього бюджету одного проєкту відобразило якісні зміни у змісті реалізованих ініціатив, оскільки акцент поступово зміщувався від дрібних локальних заходів до більш комплексних рішень, орієнтованих на інфраструктурні та економічні ефекти. Така тенденція сформувалася під впливом воєнних умов, які вимагали концентрації ресурсів на критично важливих напрямах. У підсумку проєктна діяльність почала виконувати не лише розвиткову, а й стабілізаційну функцію, забезпечуючи підтримку регіональних економік у ситуації обмежених внутрішніх можливостей.

Інфраструктурні результати транскордонного співробітництва відобразили практичну здатність держави реагувати на зміну умов функціонування зовнішньоекономічних зв’язків. Після повномасштабного вторгнення саме прикордонна інфраструктура опинилася під критичним навантаженням, оскільки відбулося різке зміщення основних торговельних

потоків у західному напрямі, що потребувало не точкових рішень, а системного розширення пропускних і транспортних можливостей (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Інфраструктурний ефект транскордонного співробітництва в Україні за 2022 – 2025 рр.

Показник	2022	2023	2024	2025	Абсолютне відхилення 2025–2022 (+/-)	Відносне відхилення 2025 / 2022 (%)
Модернізовані пункти пропуску (од.)	8	10	12	14	6	75,0
Реконструйовані дороги (км)	120	145	168	190	70	58,3
Розвиток залізничних вузлів (проєкти)	5	6	8	9	4	80,0
Нові логістичні об’єкти (од.)	12	15	18	22	10	83,3
Об’єкти водної/екологічної інфраструктури	40	55	70	85	45	112,5

Джерело: розраховано автором на основі даних [29]

Основна зміна полягала у переході від фрагментарної модернізації до цілеспрямованого розширення інфраструктурного потенціалу. Розвиток пунктів пропуску супроводжувався не лише їх технічним оновленням, а й зміною організації руху, що дозволило частково зняти хронічні затримки та стабілізувати інтенсивність перетину кордону. Такий результат став наслідком концентрації ресурсів саме на вузьких місцях системи, які до цього стримували розвиток торгівлі навіть за наявності попиту.

Транспортна складова продемонструвала інший характер змін, оскільки поряд із нарощуванням дорожньої мережі відбулося посилення ролі залізничної інфраструктури – через усвідомлений перехід до багатоканальної логістики, де різні види транспорту почали взаємодоповнювати один одного, знизивши ризики перевантаження окремих напрямів. Формування нових логістичних об’єктів у прикордонних регіонах підтвердило, що інфраструктура перестала виконувати виключно транзитну функцію і почала виступати як елемент економічної активності.

Водночас посилення екологічної складової інфраструктурних проєктів відобразило зміну підходу до розвитку прикордонних територій, де короткострокові інтереси поступово підпорядковувалися вимогам безпеки та стійкості. Реалізовані рішення були зумовлені не лише екологічними викликами, а й необхідністю зменшення вразливості регіонів у кризових умовах.

Соціально-економічні результати транскордонного співробітництва (табл. 3.3) відобразили не лише масштаби реалізованих ініціатив, а й глибину їхнього впливу на внутрішню структуру регіональної економіки.

Таблиця 3.3

Соціально-економічний ефект для регіонів України за 2022 – 2025 рр.

Показник	2022	2023	2024	2025	Абсолютне відхилення 2025–2022 (+/-)	Відносне відхилення 2025 / 2022 (%)
Створені робочі місця (тис.)	3,5	4,1	4,8	5,4	1,9	54,3
Підтримані МСП (од.)	420	480	560	630	210	50,0
Освітні та соціальні проєкти (од.)	90	110	135	160	70	77,8
Медичні/гуманітарні ініціативи (од.)	60	85	110	140	80	133,3
Туристичні та культурні проєкти	45	55	70	90	45	100,0

Джерело: розраховано автором на основі даних [29]

Транскордонні ініціативи почали виконувати функцію часткової компенсації втрат на локальних ринках праці. Зростання зайнятості у межах таких проєктів було пов’язане не лише зі створенням нових робочих місць, а з розширенням сфери зайнятості у суміжних видах діяльності, що формувало мультиплікативний ефект для місцевої економіки. У результаті прикордонні регіони змогли уникнути більш глибокого спаду економічної активності, який міг би виникнути за відсутності зовнішньої підтримки.

Підтримка малого та середнього бізнесу набула практичного значення як механізм збереження підприємницького середовища в умовах обмеженого доступу до внутрішніх ресурсів. Розширення кількості суб’єктів, залучених до

транскордонних програм, свідчить про поступове формування нових каналів економічної взаємодії, які дозволили підприємствам адаптуватися до змін у попиті та логістиці. Така тенденція підтвердила, що транскордонне співробітництво стало не лише джерелом фінансування, а й інструментом інтеграції локального бізнесу у ширші економічні процеси.

Посилення соціальної складової проєктів відобразило зміну їх функціонального призначення, оскільки значна частина ініціатив була спрямована на підтримку базових потреб населення. Активізація освітніх, медичних і гуманітарних програм стала відповіддю на зростання соціального навантаження у прикордонних регіонах, що виникло внаслідок міграційних процесів та загальної нестабільності.

Інституційні результати транскордонної взаємодії (табл. 3.4) відобразили не лише рівень формальної участі українських регіонів у європейських програмах, а й реальну здатність системи управління забезпечувати підготовку, супровід і завершення проєктів відповідно до вимог ЄС.

Таблиця 3.4

Інституційна та інтеграційна ефективність в Україні за 2022 – 2025 рр.

Показник	2022	2023	2024	2025	Абсолютне відхилення 2025–2022 (+/-)	Відносне відхилення 2025 / 2022 (%)
1	2	3	4	5	6	7
Кількість регіонів-учасників	8	9	10	10	2	25,0
Участь у програмах Interreg (од.)	3	4	5	6	3	100,0
Рівень залучення громад (%)	45	52	60	68	23	51,1
Частка проєктів із партнерами ЄС (%)	70	78	85	92	22	31,4
Рівень освоєння фінансування (%)	65	72	80	87	22	33,8

Джерело: розраховано автором на основі даних [29]

Виявлена динаміка підтвердила поступове розширення простору участі українських регіонів у транскордонних ініціативах, однак більш показовим був не сам факт кількісного зростання, а зміна характеру інтеграції. Залучення до програм співпраці стало більш системним і менш епізодичним, внаслідок

переходу від поодиноких проєктів до регулярної взаємодії в межах інституційно закріплених форматів. Така трансформація відбулася завдяки накопиченню досвіду роботи з європейськими інструментами та адаптації внутрішніх процедур до зовнішніх вимог.

Зростання рівня участі громад відобразило якісні зміни у децентралізаційній моделі управління, де саме місцевий рівень почав відігравати ключову роль у ініціюванні та реалізації проєктів. Отримані результати підтвердили поступове зміцнення управлінської автономії територій, хоча збереження нерівномірності між регіонами вказує на різний рівень їхньої підготовленості. Водночас збільшення частки проєктів із партнерами з ЄС підкреслило посилення довіри до українських учасників, що стало наслідком підвищення якості підготовки та реалізації спільних ініціатив.

Підвищення рівня освоєння фінансування стало найбільш індикативним результатом, оскільки воно відобразило здатність не лише залучати ресурси, а й ефективно їх використовувати. У попередні періоди саме цей аспект був виражений обмеженням, проте подальша динаміка засвідчила поступове подолання адміністративних бар’єрів та вдосконалення процедур управління проєктами.

3.3. Шляхи удосконалення державної політики у сфері зовнішньоекономічної діяльності та транскордонного співробітництва

Системне вдосконалення державної політики у сфері зовнішньоекономічної діяльності та транскордонного співробітництва (рис. 3.2) зумовлене необхідністю підвищення ефективності інтеграційних процесів, адаптації до умов воєнної нестабільності та забезпечення стійкого розвитку прикордонних регіонів. (Додаток А)

Реалізація запропонованих напрямів удосконалення державної політики у сфері зовнішньоекономічної діяльності та транскордонного співробітництва буде спрямована на подолання виявлених дисбалансів, що проявлялися у

фрагментарності управління, обмеженій інституційній спроможності та нерівномірності регіональної участі.

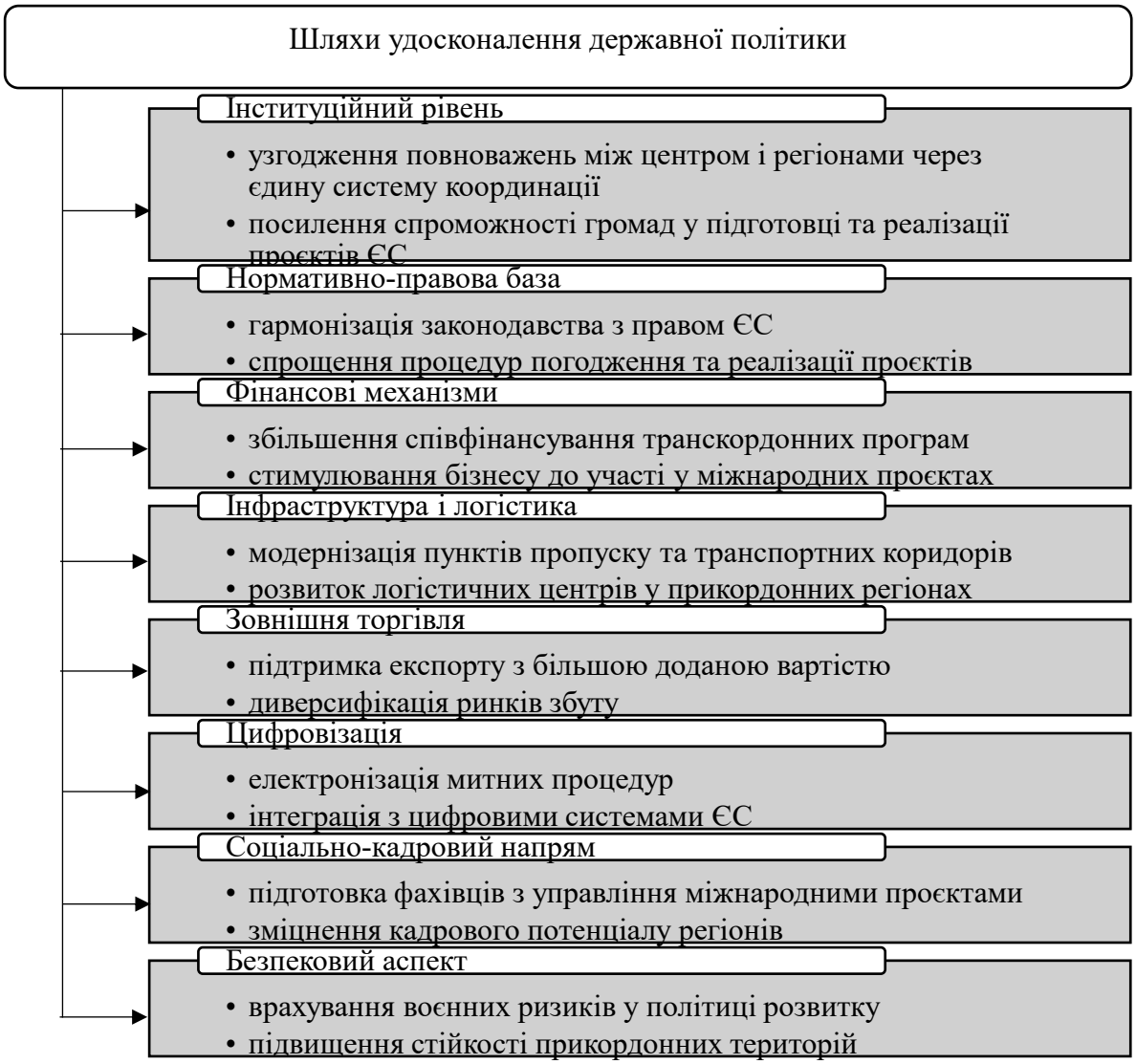

Рис. 3.2. Шляхи удосконалення державної політики

Джерело: побудовано автором за [ ]

На інституційному рівні впровадження єдиної системи координації дозволить усунути дублювання функцій між центральними органами влади та місцевим самоврядуванням, що раніше призводило до затримок у погодженні проєктів і втрати частини фінансування. Посилення спроможності громад забезпечить перехід від формальної участі до повноцінного управління транскордонними ініціативами, унаслідок чого вже у середньостроковій перспективі (2–3 роки) очікуватиметься зростання частки успішно реалізованих проєктів та підвищення рівня освоєння коштів.

Удосконалення нормативно-правової бази буде спрямоване на усунення правової невизначеності, яка раніше обмежувала можливість довгострокового планування співробітництва. Гармонізація законодавства з правом ЄС дозволить стандартизувати процедури реалізації проєктів, що зменшить адміністративні витрати та скоротить часові затримки на етапах погодження. Спрощення регуляторних механізмів забезпечить більш швидке включення українських учасників у європейські програми, що дасть відчутний результат уже на початкових етапах реалізації політики через зростання кількості заявок і підвищення їх якості.

Фінансовий блок політики буде орієнтований на зниження залежності від виключно зовнішніх джерел фінансування, що раніше обмежувало масштабування транскордонних ініціатив. Збільшення державного співфінансування створить передумови для розширення доступу до фондів ЄС, оскільки відповідність вимогам співучасті є ключовою умовою участі у програмах. Стимулювання бізнесу забезпечить залучення приватного сектору до реалізації проєктів, що підвищить їх економічну ефективність і сприятиме формуванню сталих виробничих зв’язків; перші результати такого підходу очікуватимуться у вигляді зростання інвестиційної активності протягом 2 років.

Інфраструктурна модернізація буде спрямована на ліквідацію вузьких місць, які раніше стримували розвиток зовнішньої торгівлі через перевантаженість пунктів пропуску та обмежену пропускну здатність транспортних коридорів. Технічне оновлення та цифровізація прикордонної інфраструктури дозволять скоротити час проходження кордону та зменшити логістичні витрати, що матиме безпосередній вплив на конкурентоспроможність українських експортерів. Розвиток логістичних центрів забезпечить концентрацію товаропотоків і формування нових економічних вузлів, ефект від яких проявиться у вигляді зростання регіональної ділової активності у середньостроковому періоді.

У сфері зовнішньої торгівлі реалізація політики буде спрямована на подолання сировинної орієнтації експорту, що раніше обмежувала його додану вартість і стійкість до зовнішніх коливань. Підтримка виробництва більш складної продукції дозволить підвищити конкурентоспроможність на європейських ринках, тоді як диверсифікація збуту зменшить ризики надмірної залежності від окремих партнерів. Очікуваний результат полягатиме у поступовій зміні структури експорту протягом 3–5 років із зростанням частки технологічно складних товарів.

Цифровізація процедур стане відповіддю на проблему затримок і непрозорості митного оформлення, що раніше створювало додаткові витрати для бізнесу. Впровадження електронних систем та інтеграція з платформами ЄС забезпечить автоматизацію контролю і скорочення часу обробки документів, що дасть швидкий ефект у вигляді підвищення пропускної здатності без значних фізичних інвестицій. Результати такого переходу можуть бути досягнуті у короткостроковому періоді (1–2 роки).

Соціально-кадровий напрям буде орієнтований на подолання дефіциту фахівців, який обмежував ефективність реалізації міжнародних проєктів. Підготовка спеціалістів у сфері транскордонного менеджменту дозволить підвищити якість управління проєктами, тоді як зміцнення кадрового потенціалу регіонів сприятиме більш рівномірному розподілу участі у програмах ЄС. Очікуваний ефект проявиться у підвищенні результативності проєктної діяльності та скороченні частки нереалізованих ініціатив.

Урахування безпекового аспекту визначатиме нову логіку державної політики, оскільки вплив воєнних ризиків раніше обмежував довгострокове планування розвитку прикордонних територій. Інтеграція безпекових підходів у економічну політику дозволить мінімізувати вразливість інфраструктури та забезпечити безперервність функціонування зовнішньоекономічних зв’язків навіть у нестабільних умовах. Підвищення стійкості регіонів стане відчутним у вигляді зниження чутливості до зовнішніх шоків та стабілізації економічної активності у середньостроковій перспективі.

Висновки до розділу

Узагальнення результатів дослідження дозволило встановити, що транскордонне співробітництво України з країнами ЄС упродовж аналізованого періоду розвивалося в умовах одночасної дії стримуючих та стимулюючих факторів, що формували суперечливу динаміку його ефективності. З одного боку, наявні інституційні та нормативно-правові обмеження, інфраструктурні вузькі місця і кадровий дефіцит суттєво ускладнювали реалізацію проєктів і знижували віддачу від залучених ресурсів. З іншого боку, навіть за цих умов було зафіксовано поступове нарощування проєктної активності, розширення участі регіонів і підвищення рівня інтеграції з європейськими партнерами, що свідчило про наявність внутрішнього потенціалу до адаптації системи.

Проведена оцінка ефективності продемонструвала, що транскордонне співробітництво виконувало не лише функцію інструмента розвитку, але й стало механізмом стабілізації регіональної економіки в умовах обмежених внутрішніх ресурсів. Інфраструктурні проєкти сприяли зменшенню критичних логістичних обмежень, соціально-економічні ініціативи підтримували зайнятість і підприємницьку активність, а інституційні зміни поступово підвищували здатність до ефективного освоєння фінансування

Обґрунтовані напрями удосконалення державної політики визначили логіку переходу від фрагментарних змін до комплексного реформування механізмів транскордонної взаємодії. Запропоновані заходи були спрямовані на усунення причинно-наслідкових дисбалансів, виявлених у попередніх підрозділах, зокрема шляхом посилення координації управління, гармонізації правового середовища, розширення фінансової бази та модернізації інфраструктури. Їх реалізація у сукупності створюватиме передумови для підвищення стійкості прикордонних регіонів, зростання ефективності використання ресурсів і поглиблення інтеграції України до європейського економічного простору.

ВИСНОВКИ

У межах першого розділу кваліфікаційної роботи було досліджено теоретичні засади зовнішньоекономічної діяльності та транскордонного співробітництва. Узагальнено наукові підходи до трактування сутності транскордонного співробітництва, що дозволило встановити його багатовимірний характер як системи економічних, інституційних та просторових взаємодій між прикордонними регіонами. Визначено ключові принципи його функціонування (добровільність, рівноправність, взаємна вигода, субсидіарність, прозорість та узгодженість політик), а також основні організаційні форми реалізації, зокрема єврорегіони, транскордонні кластери, спільні інфраструктурні проєкти та міжнародні програми співпраці.

Окремо досліджено нормативно-правову базу транскордонного співробітництва в Україні, яка має багаторівневий характер і охоплює національне законодавство, підзаконні акти та міжнародно-правові зобов’язання. Встановлено, що ключову роль у формуванні правових засад відіграє Закон України «Про транскордонне співробітництво», а також європейські конвенційні механізми та Угода про асоціацію з ЄС. Разом із тим виявлено певну фрагментарність правового регулювання, недостатню узгодженість між рівнями управління та обмежену уніфікацію практичних механізмів реалізації транскордонних ініціатив.

У другому розділі роботи здійснено аналіз зовнішньоекономічної діяльності України з прикордонними країнами ЄС як чинника економічного зростання. Встановлено, що зовнішня торгівля характеризується стійкою позитивною динамікою, однак із високим рівнем концентрації на окремих партнерах, насамперед Польщі. Дослідження показало асиметричний характер торговельних потоків та поступову переорієнтацію експорту й імпорту на ринки ЄС, що посилило роль західного вектора у структурі зовнішньоекономічних зв’язків України.

Оцінка ефективності зовнішньої торгівлі засвідчила її зростаюче значення у формуванні макроекономічної динаміки та інтеграції України у глобальні ланцюги вартості. Водночас виявлено зниження загальної відкритості економіки, збереження імпортної залежності та структурні диспропорції у зовнішній торгівлі. Доведено, що зовнішньоекономічна діяльність України поступово трансформується з кількісно орієнтованої моделі в більш якісну, диверсифіковану систему, однак її стабільний розвиток потребує подальшого зміцнення інституційного середовища, диверсифікації ринків та підвищення конкурентоспроможності національного експорту.

У ході виконання кваліфікаційної роботи було комплексно досліджено сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку зовнішньоекономічної діяльності України з країнами Європейського Союзу, зокрема в частині транскордонного співробітництва. У межах дослідження узагальнено теоретичні підходи до сутності транскордонної взаємодії, визначено її роль у забезпеченні економічної інтеграції України до європейського простору, а також встановлено ключові фактори, що впливають на ефективність реалізації спільних проєктів. Особливу увагу приділено аналізу інституційних, економічних, інфраструктурних та безпекових детермінант розвитку співробітництва, що дозволило сформувати цілісне уявлення про його функціонування в умовах сучасних викликів.

У процесі аналітичного дослідження встановлено, що транскордонне співробітництво України з країнами ЄС характеризується як позитивною динамікою розвитку, так і наявністю системних обмежень. Виявлено проблеми інституційної фрагментарності управління, недостатньої гармонізації нормативно-правової бази з європейськими стандартами, обмеженої фінансової спроможності громад, інфраструктурних диспропорцій та кадрового дефіциту. Разом із тим, на основі аналізу статистичних даних доведено поступове зростання кількості реалізованих проєктів, обсягів фінансування, рівня залучення регіонів та ефективності використання коштів,

що свідчить про поступову адаптацію України до механізмів європейських програм співпраці.

У межах роботи також оцінено економічні, соціальні, інфраструктурні та інституційні результати транскордонної взаємодії, що дозволило визначити її багатовимірний вплив на розвиток прикордонних регіонів. Встановлено, що такі проєкти виконують не лише економічну, а й стабілізаційну та соціальну функції, сприяючи збереженню зайнятості, підтримці малого та середнього бізнесу, розвитку інфраструктури та посиленню інтеграційних процесів. На основі узагальнення результатів запропоновано напрями удосконалення державної політики, які охоплюють інституційні, нормативно-правові, фінансові, інфраструктурні, цифрові та кадрові аспекти, а також враховують безпековий фактор як визначальний у сучасних умовах розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про транскордонне співробітництво: Закон України від 24.06.2004 № 1861-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-15/ed20181011#Text

2. Янків М.М. Організаційно-економічне забезпечення розвитку українсько-польського транскордонного регіону: дисертація. Львів. 2021. 249 с.

3. Форкош М.О. Транскордонне співробітництво в контексті глобалізаційних та регіоналізаційних процесів: актуальні термінологічні засади. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2025. С. 394 – 399

4. Трушкіна Н., Прокопишин О. Транскордонне співробітництво як ключовий пріоритет сталого просторового розвитку України. *Economic sciences.* 2022. С. 80 – 83.

5. Устич С. Сутність сучасних транскордонних процесів та їхнє категоріальне відображення. *Сутність сучасних транскордонних процесів та їхнє категоріальне відображення*. 2013. С. 47 – 53.

6. Боярський В.О. Місце феноменології транскордонного співробітництва у функціонуванні «Європи регіонів». *Регіональна політика ЄС: концепції, напрямки, значення для України*. 2021. С. 74 – 85.

7. Корнелюк О., Матюшок В. Транскордонне співробітництво регіонів України в контексті розвитку міжнародної економічної інтеграції. *Підприємництво та інновації*. 2021. Вип. № 20. С. 18-24.

8. Хомюк Н. Л. Транскордонний туризм як інструмент інтеграції прикордонних територій України та ЄС. *Виклики для туристичного бізнесу в Україні: європейська практика:* тези доповідей ІІ міжнародної науково-практичної конференції (15-16 травня 2025 р.). Львів. 2025. С. 72–74.

9. Химинець В.В. Транскордонне співробітництво як інструмент місцевого та регіонального розвитку: аналіт. доп. Київ: НІСД. 2021. 47 с.

10. Прокопів М. Територіальні громади як суб'єкти міжнародних відносин. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. № 68.

11. Заяць О.І. Прикордонне співробітництво як передумова розвитку міжнародної економічної конвергенції. *Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство.* 2019. С. 21 – 26.

12. Матвєєв О. Правове регулювання прикордонної діяльності у сучасній державі: загальнотеоретичне і компаративне дослідження: дисертація. 2023. 255 с.

13. Бенчак О. Особливості функціонування нових авангардних форм транскордонного співробітництва у країнах ЄС. *Геополітичні пріоритети України.* 2022. С. 59 – 76.

14. Транскордонне та міжтериторіальне співробітництво: нереалізовані потенціал і можливості. URL: https://www.csi.org.ua/news/transkordonne-ta-mizhterytorialne-spivrobitnycztvo-nerealizovani-potenczial-i-mozhlyvosti/

15. Реслер М.В. Європейський досвід управління розвитком транскордонного співробітництва. *Підприємництво і торгівля*. № 37. 2023. С. 49-56.

16. Деякі питання розвитку транскордонного співробітництва та єврорегіонів: постанова КМУ від 29.04.2002 № 587. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2002-п/ed20020429#Text

17. Корнелюк О.А., Завадська Ю.І., Чапко Р.В. Форми реалізації транскордонного співробітництва в Європейському Союзі. *Інноваційна економіка.* 2021. С. 12 – 18.

18. Стегній С. Транскордонне співробітництво україни та єс: соціально-економічні наслідки та перспективи. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*. 2025. Вип. № *340*(2). С. 373-379.

19. Конституція України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр

20. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text

21. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 01.07.2010 № 2411-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text

22. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text

23. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_106#Text

24. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

25. Interreg. URL: https://interreg.eu

26. Зеленько Г. Інституційна (не)спроможність держави в Україні: як розірвати замкнене коло: монографія Київ: ІПіЕнД ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2025. 480 с.

27. Сиромолот Е. А. Відновлення розвитку територій в умовах європейської інтеграції. *Молодіжний економічний вісник ХНЕУ ім. С. Кузнеця. 2024*. № 1. С. 99-103.

28. Кирия, Т. І. Міграційні процеси в Україні в умовах воєнного стану. *Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стан* : зб. наук. пр. [за матеріалами X Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 3 лип. 2025 р.)]. Вінниця: ХНУВС. 2025. С. 267-269.

29. Міністерство фінансів України. URL: https://minfin.com.ua

30. Головчанська В.І. Європейський досвід транскордонного співробітництва: перспективи імплементації в Україні. *Регіональна економіка.* 2024. Вип. № 4. С. 137 – 145.

31. «Мова розвитку» Част. 2: Фонди та інструменти політики згуртованості ЄС. URL: https://ucord.in.ua/news-and-event/mova-rozvytku-chast-2-fondy-ta-instrumenty-polityky-zgurtovanosti-yes/

32. Європейське територіальне співробітництво. URL: https://decentralization.ua/european/partnership

33. Яремко Л.А. Методологічні орієнтири розробки експортних стратегій регіонів / Ю.В. Полякова, Л.А. Яремко // Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління». 2020. №1. Том 31 (70). С. 14-23. DOI:https://econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/31_70_1/5.pdf

34. Копич Р. Синергія прикордонних регіонів України і Польщі// Вісник Львівського торговельно-економічного університету / [ред. кол.: Куцик П. О., Семак Б. Б. та ін.]. – Львів : Видавництво Львівського торговельно-економічного університету, 2024. – Вип. 76. – 158 с. – (Економічні науки). С. 80-87.

35. Державна служба статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua

36. Костик, Є., Чекаловська, Г. Структурна трансформація економіки України в умовах глобалізації. Економіка та суспільство. 2024. № 68. https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-13

37. Кублікова Т. Тенденції залучення прямих іноземних інвестицій як ключовий фактор успішного управління економічним розвитком. Економічний аналіз. 2024. Том 34. № 2. DOI: https://doi.org/10.35774/econa2024.02.030. URL: www.econa.org.ua

38. Національний банк України. Статистика. URL: www.bank.gov.ua

39. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: http://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitychni-dopovidi/priorytety-rozvytku-realnoho-sektora-v-umovakh-viyny-ta.

40. International Financial Statistics. URL: http://www.imf.org.

41. International Monetary Fund. URL: www.imf.org

42. International trade – goods https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_trade_-_goods

43. Представництво Європейського Союзу в Україні. URL: https://eu4ukraine.eu

44. Закон України «Про транскордонне співробітництво» від 24.06.2004 № 1861-IV.

ДОДАТКИ

Додаток А

Очікувані результати реалізації заходів державної політики у сфері зовнішньоекономічної діяльності та транскордонного співробітництва

Напрям державної політики	Основні заходи реалізації	Прогнозований результат	Термін досягнення ефекту
Інституційне вдосконалення системи управління	Створення єдиного координаційного центру транскордонного співробітництва, розмежування повноважень між центральними та місцевими органами влади, впровадження системи моніторингу проєктів	Скорочення дублювання управлінських функцій, підвищення ефективності використання фінансових ресурсів, збільшення кількості успішно реалізованих проєктів	2–3 роки
Посилення спроможності територіальних громад	Підготовка фахівців із міжнародного проєктного менеджменту, створення регіональних центрів підтримки транскордонних ініціатив, консультативний супровід громад	Зростання активності громад у міжнародних програмах, підвищення якості підготовки проєктних заявок, збільшення обсягів залучених грантових коштів	1–3 роки
Гармонізація законодавства з нормами ЄС	Оновлення нормативно-правової бази, адаптація процедур до європейських стандартів, усунення регуляторних бар’єрів	Зменшення адміністративних витрат, прискорення погодження міжнародних проєктів, покращення умов для економічної інтеграції	2–4 роки
Розвиток фінансового забезпечення	Збільшення державного співфінансування, створення спеціалізованих фондів підтримки транскордонних проєктів, залучення міжнародних фінансових інституцій	Підвищення фінансової стійкості програм співробітництва, збільшення інвестиційної активності та розширення масштабів проєктної діяльності	2–5 років
Залучення приватного сектору	Податкові стимули для бізнесу, підтримка державно-приватного партнерства, розвиток індустріальних парків у прикордонних регіонах	Формування нових виробничих ланцюгів, створення робочих місць, зростання регіональної економічної активності	2–4 роки

Модернізація прикордонної інфраструктури	Реконструкція пунктів пропуску, розширення транспортних коридорів, будівництво логістичних центрів і мультимодальних терміналів	Скорочення часу перетину кордону, зниження транспортних витрат, збільшення товарообігу між Україною та ЄС	3–5 років
Цифровізація митних та торговельних процедур	Впровадження електронного документообігу, цифрових митних сервісів, автоматизованого контролю вантажів та інтеграції з цифровими системами ЄС	Підвищення прозорості процедур, скорочення бюрократичних бар'єрів, прискорення зовнішньоторговельних операцій	1–2 роки
Підтримка експорту продукції з високою доданою вартістю	Державні програми стимулювання виробництва, експортне кредитування, підтримка інноваційних підприємств	Зростання частки переробної та технологічної продукції в структурі експорту, зміцнення позицій України на ринку ЄС	3–5 років
Розвиток людського капіталу	Підготовка спеціалістів у сфері міжнародного співробітництва, стажування у країнах ЄС, освітні програми для працівників органів влади та бізнесу	Підвищення професійного рівня учасників транскордонного співробітництва, покращення якості управління проєктами	2–4 роки
Інтеграція безпекової складової в економічну політику	Захист критичної інфраструктури, впровадження систем ризик-менеджменту, розробка резервних логістичних маршрутів	Підвищення стійкості прикордонних регіонів до зовнішніх загроз, забезпечення безперервності зовнішньоекономічних зв'язків	2–5 років
Розширення участі у програмах ЄС	Активізація співпраці в межах Interreg, Connecting Europe Facility, Horizon Europe та інших програм ЄС	Збільшення обсягів міжнародного фінансування, посилення інтеграції України до європейського економічного простору	1–5 років
Формування транскордонних економічних кластерів	Створення спільних виробничих, інноваційних та логістичних кластерів за участю українських і європейських партнерів	Підвищення конкурентоспроможності прикордонних регіонів, розвиток інноваційної діяльності та зростання інвестиційної привабливості	3–6 років